

The Project Gutenberg eBook of Kaksi tolppaa; Pohjalais-Maija, by Gustaf Adolf Heman

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kaksi tolppaa; Pohjalais-Maija

Author: Gustaf Adolf Heman

Release Date: December 30, 2010 [EBook #34789]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAKSI TOLPPAA; POHJALAIS-MAIJA ***

Produced by Tapio Riikonen

KAKSI TOLPPAA; POHJALAIS-MAIJA

Muistelmia Hämeestä I-II

Kirj.

Kah [Gustaf Adolf Heman]

Hämeenlinnassa, Hämeen Sanomien Osake-Yhtiön kirjapainossa, 1883.

KAKSI TOLPPAA.

Muistelmia Hämeestä I.

I.

Oletko, lukijani, käynyt V:n pitäjässä, tuolla Hameen ja Satakunnan rajoilla, missä lounaisen vesistön keskikehto läikyttelee laineitansa? Jos tiesi sinne on sattunut, niin olet varmaan havainnut useissa paikoin pitkänlaisia niemekkeitä luikertelevain laksien välillä. Kessi-paikoilla pitäjistä on niitä oikein kosolta; näyttääpä vesistö olevan yhtenä ainoana, pitkänä, monimutkaisena lahtena. Jos on kesäinen aika, niin näet niemekkeillä rehottavia vainioita suorine sarka-ojineen, ja vainiolakeuden keskellä hohtaa tavallisesti sievä talo, joskus punaiseksi maalattu ja valkeoilla akkunanlaudoilla varustettu. Kun suvisydännä tuuletarten vaiettua lahden läike on muuttunut juhlliseksi tyyneydeksi, niin kauniisti kuvastuu helevän vehreä vainio lahden pintaan; katsellessamme pitkin yhä lavenevaa vesilakeata näyttää, kuin olisi Ahtola vehreässä juhlapuvussa. Ja mikä elämä ja iloinen hälinä on silloin niemekkeillä talojen lähistössä! Parin virstankin päästä, toiselta puolen järveä kuuluu selviä ääniä, naurua, joka todistaa iloakin olevan ihmissydämissä, laulua, joka helakkaana kaikuu illan tyyneessä. Ja siihen lisäksi tulee karjan kellojen kilinä, kumea kaiku, joka ilmoittaa jonkun hongan elävän viimeisiä hetkiänsä, koirajen haukunta ja senkin seitsemän kolinaa ja kalinaa. Elämää on kaikkialla. Kummeksivan totiselta näyttää tuo talon vieressä vähälännällä kummulla kohouva rakennus katselevan sitä elämää, joka häntä ympäröi. Se rakennus on tuulimylly, tuollainen "harakkamylly", jonka koko "konsvärkki" ainoastaan yhden miehen voimalla kääntyy sinne, mistä tuuli kulloinkin sen lautaporttisiin siipiin paraiten "kosee". Kulje niemen rannikkoa edemmä, kierrä veneelläsi lahden tyyntä pintaa aina kauemmaksi, niin tapaavat tuollaisia jauhinkoneita yhä edelleen. Ne ovat Laasmannin eli, niinkuin häntä kansan keskuudessa nimitettiin, Laasmannin Hermannin muistopatsaita. Tosin on kiittämätön jälkimaailma jättänyt hänen hautaristittä. Tuolla kirkkomaalla suuren, puusta rakennetun ristikirkon juuressa, jossa niin paljon älyä ja tuhmuetta on mullan unhotukseen mylleröity, ei ole pienintäkään merkkiä muistuttamassa kirkkomiehelle Laasmannin nimeä. Mutta sittenkään ei hän ole jäänyt muistotta. Kun vinha vihuri pyörittää harakkamyllyn lautasiipiä vihasella vauhdilla, kun myllymies tarkastelee jauhamista ja myllynryskeen säestämänä vetää yksitoikkoisella nuotilla iltavirttänsä, niin silloin myllymies tuntee, ettei hän syysyön yksinäisyydessäkään ole yksin. Onhan tuo "konstvärkki" elävän olennon tapainen, se liikkuu ja tekee työtänsä aivan kuin henki sen konehistoa elähyttäisi. Tässä ei ole tuota vesi- ja höyrykoneiden yksitoikkoista konemaisuutta, joka viimeiseltä tuntuu yhtä väsyttävältä kuin tuo monen viisaan opettama maailman elämän ijankaikkinen kiertokulku; vaan tuulimylly on vaihtelevainen, oikullinen. Se milloin harvassa tahdissa laulelee levollisesti: jaahin, jaahin, liikkuen vakavasti ja arvokkaasti kuin mikä flegmaatiko (hidasluontoinen ihminen) tahansa; milloin taas se kiihtyy kiivaasen kiireesen, rätittää ja sätittää kuin suututettu akka, milloin ryskää ja jyskää kuin uljas kolerikko (kiivasluontoinen ihminen), vaipuakseen hetken päästä mietomieliseen alakuloisuuteen kuin impi, joka on jäänyt vanhaksi piiaksi.

Mylly on myllymiehen toveri, niinkuin aalloilla keijuileva haaksi on merimiehen toveri; siinä näyttää olevan jonkunlaista henkeä, jonkunlaista salaperäistä itsetietoisuuden tapaista. Tuossa istuu jauhattaja kahnalla, laulaa laulamistaan, ja mylly säestää; jyvät juoksevat napaan milloin hiljaa ja hitaasti milloin taas ripeämmästi. Katsotaanpas jauhoja: ne menevät kädellä likistäissä kokkaroihin. Ei siis hätää! Pyöri mylly, hengi tuuli; pitkä on yö; ajatus kulkee, kiirii kauas aikoihin menneisiin. Usea kymmenen vuotta on siitä, kuin Laasmani oli täällä myllymestarina. Nuot kivet, tuon väkiraudan, trällin, hammasrattaan, kaikki asetti hän taitavalla kädellä paikoilleen; ja kun siivet oli ylös saatu, niin Hermannin oli mennyt siipeen, ja pohjoisen puhaltaessa meni hän mokomassa karusellissa 12 kertaa ympäri huimalla vauhdilla; ja olisi mennyt kukatiesi vielä toisenkin tusinan, ellei eräs työmies olisi käynyt häntään kiinni ja kääntänyt myllyä tuulesta. "Viina kortteli on minun, veto on voitettu", oli Laasmani huutanut siivestä ales kiivetessänsä. Tuollaista tulee usein jauhattajan mieleen, hän kun himmeän lyhtynsä valossa istuu kahnalla ja valvoo. "Kun siis kaikki ympäri käy" — sanoo ruotsalainen sananlasku; ja ympäri käymisen mahdollisuus on tässä sangen suuri — kun siis kaikki käy ympäri, niin selvää on, että tässä ympäri käyvässä konehistossa pyörii — Laasmannin henki. Älköön lukija kuitenkaan tässä vainutko jotain uusinta sielun vaellus-oppia, sillä sellaista ei kahnalla istuva "myllymatti" käsitä; mutta sen hän käsittää, että miehen taito, tieto ja etevyys ilmaantuu hänen teoissansa; ja jos taiteesta puhuessa sanotaan hengen olevan kylmässä, liikkumattomassa marmorissa tahi kankaalla, jolle on pantu maalinkia, niin tottahan myllymattikin saa ajatella Hermannin ilmaantuvan myllyn kolisevassa konehistossa, jos ei uutena painoksena, niin ainakin kuvana, satuna, muistona menneistä ajoista. Laasmani ei ole siis jäänyt muistotta: ja sehän olikin todistettava.

Myllymatin suosiollisella avulla aiomme vähän tarkemmin esitellä, mitä Laasmannin satu sisältää. Eihän siinä suuria ole maailmalle julistettavana, sillä hän oli, niinkuin sinä ja minäkin, vesitippa vain, mutta vesitippa, joka pudotessaan heijasti ruusun kirkasta taivaan iltavaloa ja sitten vasta katosi tietämättömiin, meren helmaan.

II.

Siitä on jo kulunut monta vuotta, kun Laasmani oli paikkakunnalla myllyjä rakentamassa. Tuolta oli hän tullut ulkopitäjästä ensiksikin Rautalan rusthollin myllyä tekemään. Silloin oli hupainen aika. Ei ollut puutetta ruoasta eikä juomasta. Myllymatti muistaa ne ajat yhtä hyvin kuin eileisen päivän. Kyntöpoika hän silloin vielä oli, ei ryyppänyt viinaa eikä pitänyt suussansa tupakkia, mutta sen hän huomasi, että paremmat olivat ajat silloin. Ei tarvinnut mennä jokaista viinan tilkkaa silloin kaupungista noutamaan; ei tarvinnut "puulaakia" perustella prännien edustalla, joista ei annettu vähempää kuin viisi kannua kerrassaan — ikäänkuin ihmisen, saadakseen pisara vieraan varaa, olisi velvollisuus ostaa koko vuoden tarpeet yhdellä haavaa, tahi onnellisimmassa tapauksessa odotella tuntikaudet osakkaita puulaakiinsa! "Ei, heikkoja ovat herrojen meiningit", ajattelee Matti. Silloin antoi isäntä korttelin tahi puolen rengilleen, kun hän vaan pyysi, sillä viinaa, hopeankirkasta väkivettä keitettiin kotona. Totta oli, että isäntä lokakuun lopussa otti kamarinsa akkunan vuorilaudan välistä esiin "aarnakkansa" ja katseli sitä vähän aikaa sangen miettiväisenä. Siellä oli tavallisesti noin 30 t. 40 neulan kärjellä raapustettua viivaa ja koko joukko pieniä läpiä. Ja kun oli isäntä nämät yksinkertaiset "nuolenpääkirjoituksensa" lukenut, niin silloin renki parka sai tietää, että vuosipalkasta oli suuri osa mennyt kulkun kautta. Se ei ollut oikein hupaista. Mutta niin se oli. Ja ryyppystä pääsi puhtaasti Laasmannikin, noin vaan purematta, katkaisematta — hän kertoi viinahampaansa tapaturmassa taittuneen. Riemullinen oli meno Rautalassa erittäin iltasilla, kun mestari miehineen oli jättänyt myllyn mäelle parempia aikoja odottamaan. Aika suka vaan oli se mies! Rautalan pirtissä, jossa hänen työssijansa oli, ei kukaan saanut rauhaa hänen juoniltansa. Tavallisimpia kepposia oli se, että hän, kun joku juuri oli istua, sieppasi tuolin pois. Siitä mätkähti istuja "tasapohjin tantereeseen"; ja yleinen nauru helskyi huoneessa, jotta nuoha orsista rapisi.

Kerrankin muutamana aamuna oli Maija piika, jo muutamana tunnin valvottuaan, heittäytynyt uudestaan vuoteelle, noin vain kuten sanotaan päivän tuliaisille. Mutta kuinkas kävikään hänen noustessaan? Hän nousee ja hieroo silmiään: mutta astuessaan lattialle seuraa häntä kiinteästi raiti, raidissa on kiinni peitto, peitossa raanu, raanussa Teenu-rengin liivit ja liivissä on sukkarihmalla sidottuna talon pulskea kissa. Ja kun Maija "kimpsuen, kiukutellessa", päästään aika rämäkän, hyppyelee lattialla, niin tuli tuo pitkä "hinkhamppi" koko pirttikunnan nähtäväksi. Laasmani sen oli tehnyt, neuloen Maijan kiini tuollaiseen seuraan.

Tapahtuipa kerran Teemullekin seikka, jolla oli vähää suuremmat seuraukset kuin Maijan hinkhampilla. Eräänä talvi-aamuna, kun suurus oli syöty ja metsään-lähdön aika oli tullut, puukeuvat miehet nahkoihin ja "pussi-mekkoihin". Tämä viimeksi mainittu vaate oli tuommoinen rohtiminen, napiton, paidan tapainen, jossa oli ympyriäinen pään läpi, vaan joka muutoin oli aivan umpinainen. Kun sitten päivän sarastaessa talon 5 hevosinen ja 4 miehinen työvoima meni "takamaahan" halkoja noutamaan, niin Teemu, pitäen kiinni voudin asemasta muka edellä kävijänä, ajoi aivan ensimmäisenä. Hän seisoi re'essänsä ja laskei laulun soimaan raikkaasen pakkas-ilmaan. Tyytyväisenä lauleli hän; hepo astui verkalleen kovaksi sotkettua tietä Alvolahden jäätyneellä pinnalla, reen jalas sujui sutevasti liukasta raitiota, silloin tällöin vähän nirskuen. Koko raikkaan rintansa ääni-voimalla lauloi Teemu:

"Pihlaja kasvaa punasia marjoja,
Tuomi se kukoistele. —
Eikä se oikia priiari ol',
Joka kahta rakastelee.

Ilmat ne taitaa muuttua,
Koska taivas se ruskottelee;
Enkä minä plikka sinua nai,
Ja vaikka ma uskottelen.

Talo kuin linna ja poika kuin herra
Ja hevoinen kuin mäki;
Herraksi kultan' luulikin,
Kun hän ensi kerran näki".

Näin lauloi Teemu; reki vierä, tie lyheni, jotta pian jo oltiin päästy lahden poikki, ja eläen itse runon maailmassa arvelee tuo "herraksi luultu", litteänenäinen renki-vouti, tuo pussimekkoon puettu, reessänsä seisova, tanakka mies, että Herramme hänestä lienee aikonutkin jotakin parempaa kuin tavallista työmiestä. Sellaisilla laululahjoilla olisi hänestä saattanut tulla lukkari taikka ehkäpä pappikin. Teemu vaipuu todellisuudesta ihanteellisiin unelmiin. Hän tahtoo "preistata", kuinka messu käy. Kunnioitus kaikkea pyhää kohtaan tekee kuitenkin sen, että hän ryhtyy vain tuohon n.s. Prunkkaalan papin messuun. Juhlallisesti "oikealla nuotilla" ja puhtaalla tenooriäänellään vetää hän:

"Pyytäisin minä, hyvä seurakunta, teiltä housun paikkaa; miltä kyynärän, miltä kaksi, miltä korttelin

kolmatta kyynärätä".

Siihen vastaa pikku Matti perässä tulevasta re'estä sortumattomalla, kimeällä äänellään:

"Hei, verkasen poika, johan siitä tulee koko roimahousuu-u-ut".

Mutta nytpä tavaton nauru kuuluu jokaisesta re'estä. Vanha muonamies Jussikin kotkottaa nauraa paksulla paasiäänellään, niin että hopeahuurre puiden oksilta melkein varisee. Teemu itse taas hymyilee tyytyväisesti, arvellen messun niin suuresti seurakuntaa huvittaneen. Mutta toisille ajatuksille tulee hän, kun Aatu, rohkein joukosta, takimmaisesta re'estä huutaa: no, sun pahuus, täysi pappi mar sinä oletkin, kosk'on messukasukkin hartioillasi! Eikä suinkaan messu oikein ilman käykään, häh?

Teemu kurkisti ja kurkisti, kääntyi ja katsoi, mutt'ei sen selvempää asiasta saanut. Vasta metsässä, kun mekko ja nahat ketteryuden saavuttamiseksi oli poisotettava, huomasi hän, että hänen valkean pussimekkonsa selkämystään on vedetty tervalla aika ristinkenale, joka melkein ulottui kauluksesta liepeesen asti. Voi hyväinen aika! Olla koko matkan toisten pilkattavana! Pari järeää kirousta pääsi Teemun huulilta; nauru ja laulu oli kadonnut, sillä ne eivät kärsi aivan törkeää leikkiäkään.

Kun halkokuormat oli rekeen saatu, palaa Rautalan työvoima kotia, aamuhämärä oli kotoa lähdeittäissä, iltahämärä sinne palatessa; mutta eihän joulunaikaisessa päivässä olekaan kuin kaksi hämärää.

III.

Äkäisenä ajoi Teemu pihaan. Hevoisen talliin vietyään ja sille silppua tehtyään, hän astui pirttiin, pauskasi "kännelmätyt rasansa" (tumput, joihin kämmenen puolelle on neulottu nahkaa tahi vahvaa kangasta) muurin otsalle, heitti vihatun virkapukunsa, tuon "ristityn" mekon muuripenkille, hiipi sitten "ahen taka" (s.o. sille osalle permantoa, joka on uunin ja sivuseinän välillä), muutti siellä kuivat, lämpimät tallukat jalkaansa ja meni vihdoinkin toisten kanssa päivälliselle. Laasmani oli jo ennen atrioinnut isännän kanssa ja ojentelihe nyt peräsängyssä, polteskellen kotikasvuisia piipussansa. Siitä ei tahtonut tulla puhetta väen kesken juuri minkään päiväistä. Laasmani löyhytti savun suustansa, sylkäsi sängyn päälle sellaisella läjäyksellä, että eräs talon viidestä kanasta, joka juuri odotti Maijalta osaansa, säikähtyi ja riekahtaen juoksi sängyn alle. Tämän tärkeän, valmistavan toimen tehtyään Laasmani lausui:

Mitä kuuluu miehet?

— Kunniaa kuin puuroa, tokasi Aatu, vieden höyryävän lusikallisen viimeksimainittua ainetta suuhunsa — hän kenties tahtoi havaita "ex analogia", yhtäläisyydestä, minkälaista tuo "kuuluva kunnia" oikeastaan oli.

Taas oli vähän aikaa äänettömyyttä, jonka kuluessa lusikat tekivät totista työtänsä; suolatut särjet ja ahvenet saivat kyytinsä välipaloiksi kahdeksan hammasparin välissä, joita saattoi mitä kaunotar tahansa kadehtia, sillä ei viinihappo eikä karamellit olleet niiden norsunluista kiiltoa pilanneet.

Mutta äänettömyys näytti tuskastuttavan Laasmania. Hän kysäsi:

Onko Teemu kipeä, kun on ääneti kuin ahven kivellä?

— Kipeä tahi makea, vähän se sinuun koskee, oli vastaus.

— Lupa kysyä, vaikk'ei vara ostaa; ja siksi toiseksi: olenko minä sinä sinun edessäsi?

— Sinä Jumalakin on.

— Minä olenkin arkkipispa, lausui Laasmani puoleksi leppeällä, puoleksi ivallisella äänen soinnulla.

— Taikka maarian mun korttipispa. Et osaa edes laulaa, sitä vähemmän arkkia kokoon panna. Olet niin viisas kuin oletkin, te'es vaan semmoinenkin laulu kuin — — kuinka se alkaakaan, Maija, sen Emman laulu.

— Sen ihanaisen Emman saan nyt nähdä suloisimman...

— Niin, jatkoi Teemu, saatuansa pyydetyn avun, te'es edes semmoinen laulu.

— No, mitä niistä, rauhoitti Laasmani, mutta tiedätkö, mikä arkkipispa on?

— Se on se pispa, joka arkkia tekee, tiemmäkin; eihän virsikirja- eikä katkismus-pispat semmoisiin joudu. Mutta kukas tietää, mikä se korttipelipispa on? se on se, joka — — niin se on yksi kulkevainen matkamies ijäistä kotoa kohden: Juhan Herman Laasman.

— Voi, mies parka, olisit Turussa ollut, niin tietäisit: arkkipispa panee kasukat kaikkien pappien hartioille — — ja — — ja Mikkolan Janne, joka käy Tampereella papinkoulua, on puhunut joskus ristiretkistä; tiedätkö, mitä ne ovat?

— Onko ristiretki sama kuin halkoretki? kysäsi pikku Matti ilkkuen.

Teemu ei viimeistä kysymystä kelpoon kuullutkaan, Laasmanille hän vaan tiuskasi äreästi: älä tuiki mies, olenko minä sinun pilkkasi, hää?

— Et, et, vastasi Laasmani, älä leikistä suutu. Ja jo loppui atria, ja loppuipa miesten sanasotakin, kun pirttiin astui isäntä. Hän oli vanhanpuoleinen mies, jonka päähän oli eksynyt joku ennen aikainen harmaa karva. Puettuna viheriäiseen ihotröijyyn ja kapulaisiin housuihin, näytti hän kunnioitettavalta, arvonsa tuntevalta isäntämieheltä. Hänelle sanoi Laasmani:

Antakaas, isäntä, taaskin korttelin verta! Vakavasti astui isäntä kamariin ja pian oli hän tuonut pyreilevän korttelin pöydän kulmalle; ja pian oli sen sisällys neljän miehen väljään kulkkuin kautta osannut tiensä vihoviimeisiin tislauskoneisiin. Sovinto ja suosio oli miesten keskuudessa täydellinen. Mutta siitä päivästä oli Teemun liikana nimenä halkopappi, jonka toisintona kuitenkin usein oli Prunkkaalan pappi. Jospa siis Teemu olisikin unhottanut uuden mekkonsa, niin hänen uusi nimensä oli unohtumaton.

IV.

Samana talvena ajoi eräänä iltana, kun myllyntyö jo oli melkein päätetty, Rautalan pihaan muuan laiha, kelmeä mies kimolla hevosella. Ajaja ja ajettava näyttivät kilpailevan siitä, kumpi heistä laihempi olisi — tuskin kadehdittava etu tosiaan. Hän sai ruokaa kuin kulkevainen ainakin — silloin ei asetukset kulkureista suinkaan olleet niin ankarat kuin nyt! Hän oli puhelias, milt'ei leikillinen mies. Surullisella hymyllä osoitti hän housujensa vahvuutta, jonka ne alinomaisella paikkauksella olivat saavuttaneet; niissä oli, sanoi mies, "paikka paikan päällä". Hänestä ja Laasmanista tuli pian hyvät ystävät. Saatiinpa selvälle, että mies haki tölliä itselleen, eli niinkuin hän kotipaikkansa murteella lausui: "hän haki tolppaa". Laasmani, rikkiviisas, sanoi tietävänsä kaksikin tolppaa, ja oikein hyvää. Ja luottaen Laasmanin lupaukseen ihastui miesparka ikihyväksi, ja ryyppy ryyppyn perään naukattiin tuon kunnan tolpan toimittajan kanssa.

Tiedätkö, lukijani, mitä varten torppari iloitsee kuullessaan saavansa *hyvän* torpan? Siksi, että hän kokemuksesta tietää, millainen *huono* on.

Tuolla se oli n.s. Nälkäniemen kulmalla, P:n pitäjäässä, Pujoniemen torppa, jonka asujana oli äsken mainittu, Rautalaan saapunut, kelmeä mies. Siellä hän oli oleskellut jo puolikymmentä vuotta, jopa viime Maariasta ruveten päällekin. Vaimo hänellä oli ja viisi lasta. Lieneekö hän viime mainittuja pitänyt "Herran lahjoina", emme tiedä; Leena-muija niitä, pahinta uskoen, piti synnin rangaistuksena. Jos joskus olet matkustama Poriin menevää tietä, niin katsahda oikealle, kun hevosesi hiljalleen astuu pieneltä sillalta vähäistä mäkeä, ahdetta ylös. Näet pienen torpan. Ei se juuri kaksiseltsä näytä, peräseinässä on lauta-ikkuna, joka suuruudessa kilpailee oven päällä olevan räppänän kanssa; sivuseinässä näet oikean lasi-akkunan, joka on melkein neliökyynärän suuruinen, eli paikkakunnan murteella sanoen kyynärä kunnakkin. Leipää tuollakin syödään, ajattelet ehkä. Niin vainen! käy siellä majassa murheen peikot ja joskus ilon enkelitkin. Siinä majassa on leipään sekoitettu kerta-, vehka- tahi pettujauhoja, joilla taikina aina "vastattiin". Tuli tosin eräänä syksynä aivan kuin ihmeen kautta rukiita koko 5 tynnyriä, kun vuosi oli hyvä, saatiin 4, koko hyvänä vuonna 3, useimmiten 2, ja viime vuonna puurokset päälle siemenen. Ja viljeltävänä oli pelto, lähteensilmäinen, halla-arka, ja "taksvärkki" oli taloon tehtävä. 2 päivää viikossa omalla ruoalla, hevosien kanssa, 12 apupäivää, 2 matkareisua, kehrättävä taloon leiviskä rohtimia ja 5 naulaa pellavia, — niin sanoo kontrahdissa, jonka seurakunnan kanttori oli kirjoittanut ja johon Aadolf Juhonpoika Pujomäki omasta ja vaimonsa Helena Kristiina Kustaantytären puolesta oli puumerkinsä pistänyt. Olihan siinä jo "tienestiä" ainakin ruistynnyrin ja puurosten verolta, melkein liiaksikin. Ensimmäisenä torpan pitonsa vuonna oli Pujoniemeläisillä ollut, kuten muuan kadehtija lausui, "hevoinen kuin tukki, kaks lehmää kuin härkää, porsas ja 8 lammasta",

mutta ennen kuin viides vuosi umpeen ehti, oli porsas mennyt tielle tietämättömille, lampaat vähentyneet kahdeksi huonovillaiseksi karitsaksi, lehmät syöty leipänä, tukin tapainen rautio muuttunut laihaksi kimoksi, jota muuan naapuri osavasti vertasi pellavaloukkuun. Olipa vielä mennyt kaupaksi Helena Kristiinan "piikuuden" aikaiset hameetkin, paitsi tuo "keisarinraitainen", joka vielä teki pintapuolista virkaansa, kun sen omistaja meni Herran temppeliin sisällistä alastomuuttansa verhoamaan.

— Mitähän tästä peräksi tulee? virkki mies eräänä sunnuntai-aamuna, ottaen tervatut, paksuanturaiset tallukkaansa piittahirreltä ja sovittaen niitä jalkaansa.

— Tuomaan päivästä ylössanomus, Maarian päivästä pois, vastasi vaimo.

— Niin, kyllähän se niin on, mutta suo siellä, vetelä täällä, ei kuivaa kussaan.

— Mutta eihän kokematon tiedä onnestansa, menisit edes koittamaan; sanoihan Klasi-Kustaa, tuo kaiken maailman viisas, olevan tolpanpaikkoja yltäkyllin P:n pitäjään takamaalla, jossa tolpparit ovat paljaatta rahaverolla ja elävät kuin "pränssit".

— Se kulkukin on niin ilkeää.

— Mutta sinähän mies olet, et suinkaan ämmiä pane semmoiseen matkaan? Tuossa, niinkuin tiedät, ovat leipämme loput, nuot 5 kyrsää ja karpio aitassa, paramatta tröijyni ja trälliklänninkini hinta. —

— Hm, syömättä on vielä kimo, lammaskaritsa, kissa ja kana.

— Menisit nyt johonkin taikka jonnekin, ei Herra meille ikkunasta syömistä pirttiin tuo, vaikka tuomiopäivään asti kädet ristissä leukasillas olisit ikkunassa.

— On noita lapsiakin niin paljo.

— Ei se ainakaan minun syyntä ole.

— Sen "tästin" olen kuullut jo monesti, esipuheet, kolleseeetat ja kaikki, jos kerrankin jo tulisi hyvästi siunaus!

— Niin kai, niin, aina se on pahaa, mitä minä — — — Kalle, mitä sitä kissaa kyyttää, annakkos olla, taikka ma niin klivahutan tuolla, tuolla — — taikina kaukalolla. — —

Tämä, ainakin mitä aseesen tulee, mahdoton uhkaus lausuttiin pienelle paitaressulle, joka pesän edessä olevasta padasta oli saanut kauhan kouraansa. Sillä poika häili ja säikytteli kirjavaa kissaa, joka peloissaan pakeni nuorta vainoojaansa aina päreorsille saakka ja sieltä pani toimeen vallankumouksen niin, että päreet ja kuivamassa olevat puut ja kaikellaista muuta tavaraa putosivat kolisten alas. Ja tuosta mäläkästä tyrehtyi vainoojan into, nostettu kauha putosi hervottomasta kädestä lattialle, ja äidin jättiläisuhkaus muuttui helliksi kysymyksiksi, oliko lapsiparkaa sattunut. Unohtunut oli aviopuolisoiden kina; eikä siihen useinkaan paljoa tarvita; joku satunnainen tapaus vaan, pieni seikka, joka tempaisee ajatuksen pois sen onnettomalta uralta, niin Aatamin pala kurkusta painuu alas ja katkeruus on löytänyt viemäri-ojan.

Niinpä nyt lähtö tuli kuin tulikin, Aadolf Pujoniemi lähti matkaan. Kolme leipää, keitetyitä perunoita ja suolaa rasiaan vaimo nyt sääli eväiksi. Kimo pantiin työre'en eteen: mutta työre'essä lepäsi anturoillansa perheen kirkkoreki, sama reki, jonka Reki-Aapo oli maalannut tervalla ja punamullalla, vaan josta hän vakuuttavaisesti ja kirjakieltä mukailemalla oli lausunut: piräis sen kiiltää. Kirkkoreki sai nyt toisella tavalla kuin ennen auttaa omistajaansa eteenpäin. Rikas Rintalan Toppo sen osti ja hinta oli 75 kopeekkaa hopeassa. Ja ilman erityisittä seikkailuita saapui Aadolf Juhonpoika Pujoniemi, niinkuin jo puhe on ollut, maanantai-iltana Rautalaan.

V.

Jo oli keskiviikko-ilta käsissä ja Pujoniemen matkarahat olivat menneet Laasmannin ja kumppanien kulkuista alas, vaan "tolpan" haenta ei tahtonut onnistua. Kuitenkin piti Leenastiinan muisto Aadolfia jonkunlaisessa levottomuudessa, ja sentähden ei hän antanutkaan Laasmannille rauhaa pahaakaan, ennenkuin lähdettiin tolppia katsomaan. Mitä muuta kuin kimo valjaisin! Synkkämielisellä tavallaan kömpii se Alvolahden jäätä myöten minkäänlaista kiirettä pitämättä, huolimatta isäntänsä innostavista

kehoituksista. Saavuttiin vihdoin "ylittelelle", se on toiselle puolen järveä, jossa oli osa niemeläisten peltoja ja niittyjä; jopa vihdoin valtamaantiellekkin. Siinä sitä oli leveä, aurattu kruunun sarka, joka vei kehuttuja "tolppia" kohden.

Pakistessa siinä kaikellaisia virkkoi Pujoniemi: Eivätkö ne tolpat jo kohta tule?

— Ei, vastasi Laasmani, paikallaan ne aina ovat olleet.

— Pitkähän on tämä matka, sanoi Pujoniemi alakuloisesti.

— Johan tolpat näkyvät, lohdutti Laasmani. Pujoniemi koetti katsoa, vaan ei nähnyt tolppaa missään. Tuuhea kuusimetsähän tuossa viheriöitsi vasemmalla puolen tietä, oikealla taas kasvoi katajikko ja lehvätön lepestö.

— Etkös näe; jo punottaa, sanoi Laasmani.

— Eihän näy sen taivaallista minun syntisiin silmiini, valitti Pujoniemi.

— Tuossahan ne ovat, sanoi Laasmani äänellä, jonka hän koetti tehdä ivalliseksi, vaan jossa iva tuntui vähän puserretulta; tuossa on kaksi tolppaa, ota, kumman haluat.

Näin sanoessaan osoitti hän sormellaan kahta punaista pylvästä, jotka olivat yksi kummallakin puolen tietä ja joista toinen osoitti, että tähän päättyi virsta, toinen taas että tämä päätynyt virsta oli neljäs viime pylväs parista lukien. Tässä siis virstantolppa ja penikulmantolppa. Lyhyden vuoksi kai kansa niitä nimitti penikulmantolpiksi. Silloin katsoi Pujoniemi kumppaniinsa sumean moittivaisesti ja virkki: Piisaishan pilkka vähempikin.

— Tuoss' ovat tolpat, sanoi Laasmani, mutta ääni jolla hän sen lausui, oli melkein katuvaainen.

Silloin välähti kelmeän miehen silmä, kurjuuden itsetietoisuus, petetyn toivon vararikko kuvautui siinä. Kiivaasti iski hän pitkät laihat sormensa Laasmannin kurkkuun, toinen käsi tavoitteli tuppea, joka riippui monisolkisessa "pislaivyössä". Mutta silloin teki Laasmani rotevan liikkeen; kevyesti sai hän kurkkunsa pihdistä pois ja samassa hyppäsi hän voimakkaalla potkauksella re'estä kauas tien oheen. Juosten metsään, huusi hän äänellä, josta katumus oli kadonnut: "Terve tuloa uuteen tolppaasi, tivis se on ja luja, tottahan se lämpimän pitää!"

Liikkumatta tuijotti torppari hänen jälkeensä, vaan nosti vihdoin päätänsä ja huusi lumiseen metsään: vielä ennen pitkää tolpassa olet ja lämpimäsi saat, jos et itse, niin ainakin poikasi.

Ja Pujoniemi käänsi kimon ympäri; pari lumen kirpaletta oli hyytynyt hänen silmänsä alle, ne hän pyhkäsi nuttunsa hialla pois, ja lähti ajamaan kotia päin. — — —

VI.

Nyt on meidän siirryttävä ajassa noin puolen toista vuosikymmentä eteenpäin. Rautalassa ei enää ole entistä palvelusväkeä muuta kuin Teemu ja entinen pikku Matti. Teemu on ollut naimisissa jo aikaa Maijan kanssa ja on Rautalassa muonamiehenä; pikku Matista on tullut varsinainen myllymatti, joka istuu kahnalla ja muistelee menneitä aikoja. Kun hän katselee myllyn pyörimistä, muistuu hänen mieleensä Laasmannin ajat ja oman nuoruutensa ajat. Nyt hän on liki kolmenkymmenen vanha, ja silloin oli hän neljäntoista; hei, kuin ne ajat kuluvat! Onkohan Laasmani jo kuollut, kosk'ei enää pariin vuoteen ole hänestä mitään kuulunut? Merkillinen oli kelmeän torpparin ennustus, mutta tuskin se enää toteutuu! Näin muistelee Matti menneitä, istuessaan myllyssä. Syystuuli kieputtaa kiivaasti siipiä, jauhattaminen käy hyvin. Matti antaa ajatuksensa mennä tulevaisuuteen; toiveet risteilevät hänen povessansa. Hänen toiveensa eivät kuitenkaan liene aivan hattaran takaisia, eikä hänen tulevaisuuden unelmiansa juuri tuulen tupiin saata verrata, sillä se aineellinen piste, johon hänen harrastuksensa toisiaan yhä lähenevät viivat yhtyvät, on pieni torppa tuolla Tarimaskosken rannalla ja siihen kuuluva vähäläntä vesimylly. Torppa, oma koti, jossa itse saa olla isäntänä ja Eeva emäntänä, ja jossa nuot pikku Matit ja Eevat saavat kenenkään yrmimättä teuhata ja peuhata, tällainen oma koti — se, se on ollut aina ja on oleva renkimiehen ihanne. Kodin liedellä on lumousvoima jokaiseen sydämmeen, jos se sitten sykkii rohtimisen mekon tahi kullatun univormun alla. Näistä unelmista herättää Matin kuitenkin ilman kylmä viima, jota ei myllyn lautaseinät estä häntä kohtaamasta. Hyy, kylmä täällä on jokseenkin! Entä jos menisin vähän pirttiin lämmittelemään, mutta tuuli tuntuu yltyvän; ei auta jättää myllyä. Hei,

oikeinhan portit viuhkuvat ilmaa halkaistessansa! Matti alensi vähän toria, jotta enemmän jyviä juoksisi napaan. Mutta kovasti se tuuli kulta nyt käykin! Hammasratas ryskyy hirveästi, trälli vilistää kuin tarapaappa, voi yhdeksän sitä menoa! Mattia melkein kamottaa. On kuin mylly kieppuisi itsekin ja hyppelisi pystyyn kuin raivostunut. Yht'äkkiä vavahtaa se kuin vauhko hevonen ja silmänräpäyksen on kaikki aivan hiljaa, ei hammasratas rysky, ei trälli vilistä; ei kuulu ääntä muuta kuin tuulen vinkuna, se kun puhuu lautaseinän ja laudan syrjän löydettyänsä ja viheltäen soittaa yksi sävelistä nuottiaan. — —

Parin minuutin kuluttua on taas kaikki entisellään; mylly jauhaa kahta rajummin ja kuudes säkki on jo jauhoina: ja jos vaan Matti koko yön jauhattaa, niin kaikkein kymmenen pullean säkin sisällys on huomenna pienenä. Eikä Matti olekaan mikään "äskeisen teeren poika", ei hän pimeyttä eikä tuulta pelkää. — — —

Mutta siunatkoon, mikä vihellys tuolta myllyn ylähuipusta kuului? Johan tässä on piru merrassa, olihan se kuin laivan pilli! Ja taas kahta kauheammin! Ei se ollut tuulen vinkuna se! Mutta ei Matti vieläkään hätäile. Hän ottaa lyhdyn käteensä ja alkaa nousta rappusia myöten ylikertaan. Vaan tuskin on hän kolme, neljä askella astunut, kun lyhty putoo hänen kädestänsä pirstaleiksi. Samalla saa hän sellaisen täräyksen vasten kasvojansa, että silmät tulta iski. Matti, joka tästä täräyksestä pudota rotkahti myllyn permannolle, vaan jäi vapaaksi pahemmista seurauksista, tunsu vasten tahtoansakin kylmien väreitten selässänään aaltoilevan. Kiireesti lähti hän alas myllystä, vaan pysähtyi heti ulkona, painaaksensa lakkinsa korviinsa, sillä tuulen kanssa valui rankka sade taivaasta. Itsekseen lausui hän: Herra siunaa, mikä siellä nyt enää onkaan?! Ja juuri tämän hurskaan kysymyksen lausuttuaan, tölmätään häntä niin hirmuisesti selkään, että hän on tasapainon menettämäisillään. Silloin lausuu Matti juhlallisesti: jos sinä olet vaikka myllyn haltija, niin älä kiukuttele, kyllä minä luuni korjaan, kun vaan olen saanut myllyn tuulesta pois. Mutta kun hän siinä aikomuksessa lähestyi myllyn häntää, niin kumma! Mylly ei enää ollutkaan tuulessa, vaan Matin huomaamatta oli se käännetty.

— Sinä taidat olla itse pääpukari, mutisi Matti ja riensi taloon.

Nyt ajattelet kai, tuli aika hälinä ja sohina taloon? Vielä mitä. Matti oli käytännöllisesti oppinut neljännen käskyn, paljon hän mietti ja arvikoitsi, ennenkuin noin muka mitättömän asian tähden meni rystöllänsä isännän kamarin ovea koputtamaan. Mutta teki hän sen kumminkin. Isännän päätös oli, että mentäisiin myllyä katsomaan. Väki herätettiin ja muutamilla sanoilla selitettiin miehille asema. Kömsivät miehet sängystään. Teemu puolestaan soimaili Mattia pelkuriksi ja jutteli kummallisen kertomuksen Jaakosta, joka Kyröskosken poltissa oli ollut samallaisessa pulassa jauhovarkaan kanssa, vaan joka miehuullisesti oli puolensa pitänyt.

— Kuka sen jutun totuuden takaa, kysäsi Matti loukattuna.

— Malakias Kostander, joka siitä asiasta on kirjan pranttäyttänyt.

— Luulenpa Matin historian olevan samaa sorttia kuin Kyrön Jaakonkin, lausui isäntä.

— Ottakaa edes virsikirja mukaanne, muistutti ruotumuori muurin takaa, älkää menkö pröystäten myllyyn, sillä kuka tietää, mitä siellä on.

Totisina astuivat miehet myllylle, lyhty kädessä astui Teemu isännän rinnalla, perässä marssi Matti ja joku muu.

Kartellen ja varovaisesti astuivat he myllyyn. Kaikki oli siellä kuin olemankin piti, ainoastaan kolme jauhosäkkiä oli poissa.

— Kyllä se, näemmä, oli sen vietävä myllyn haltija, virkkoi isäntä.

Teemu meni ylikertaan, tarkasteli visusti kaikkea, ja huomasikin vihdoin suureksi ihmeeksensä, että yksi lyhyt seinälauta tammen ylipuolella oli ainoastaan pienellä rautanaulan kärjellä kiinni. Olipa se sopivasti laitettu; kun vähän vain lautaa käänsi, ilmaantui aukko, josta tuuli kohisten tulvasi sisään, kun taas laudan paikoilleen käänsi, ei seinässä mitään erinomaista havainnut.

Alas astui Teemu, ilmoitti keksintönsä toisille ja sanoi kukistumattoman mielipiteensä olevan, että varas oli kiivennyt myllyn siipeä ylös ja tullut mainitusta aukosta sisälle.

— Kuka ihminen sellaiseen työhön pystyisi näin kovalla tuulella pilkkopimeässä, kysyi isäntä.

— Mutta mylly istahti kerran, selitti Matti, ruveten asiaa oivaltamaan.

— Kyllä minä tiedän, kuka pystyy, sanoi Teemu painokkaasti, se, joka siinä siivessä yksitoista kertaa ympäri meni, hän sitä myöten ylöskin pääsee.

— Laasmani, sanoi isäntä ajattelevaisesti.

Tarkasteltiin sitten lyhdyn valossa myllyn ympäristää. Hännän kohdalla näkyi ruohossa ratasten jäljet. Ne veivät viertävää, tasaista tietä aina rantaan asti. Valkamalla oli elorattaat, joiden pohjalla näkyi taikinaksi kastunutta jauhontomua. Kolmihankainen nuottavene oli poissa; sillä oli varas paennut säkkinensä ja kulki nyt pois Aivolahden aaltoilevalla pinnalla. Pimeyden turvissa oli hän, ja näki epäilemättä tulen rannalla kiiluvan, josta arvasi takaa-ajamisen puuhassa oltavan.

Eihän siinä yön pimeydessä ollut sen enempää tehtävää. "Aamu on iltaa viisaampi", arveli Rautalan isäntä, ja miehet menivät pirttiin ja paneitsivat vielä vähäksi aikaa levolle.

Yö meni, päivän salu kuvastihe lahden pinnassa, jonka yöllinen tuuli oli painolain yksinomaiseen huostaan jättänyt. Uudet puuhut alkoivat Rautalassa yöllisten seikkain johdosta. Teemu oli kovin karkäs aivan yksin menemään Tampereelle jauhosäkkejä tiedustelemaan. Pieni yksihankainen vene kuin tuokkonen kiiti pian syysaamun koittehessa pitkin lahden pintaa. Siinä alotti Teemu erään toisen miehen kanssa takaa-ajomatkinsa.

Tämän matkan seuraus oli, että Laasmani tuotiin sidottuna Rautalaan. Hän oli saatu kiini eräässä saaressa, jolle hän oli poikennut levähtämään. Kun miehet olivat saaneet Laasmannin kiini, niin oli tämä päästänyt kimakan vihellyksen; ja samassa oli saaren toiselta syrjältä lähtenyt vene, jota roteva keski-ikäinen nainen ja noin parinkymmenen vanha poika soutivat. Ja yhtä vauhtia laski se kohisevasta vuolteesta alas. Miehet liian myöhään olivat huomanneet sen olleen Rautalan kolmihankaisen.

— Kovinhan on Laasmani vanhentunut, tuumaili Matti.

Mutta raudasta näytti silttekin tuo mies olevan, ikä oli tehnyt raudan vain romuliaisemmaksi ja karkeammaksi.

— Kuinka voititte Laasmannin, kysyi isäntä miehiltään, onpa hän vielä notkea ja voimakas.

— Onhan minussakin miehen vastus, huomautti Teemu.

— Enkä minäkään miestä pelkää, lisäsi Teemun toveri.

— Kiittäkää onneanne, lisäsi Laasmani huoletonna, että olin joutunut Pirunsaaressa vähän väärälle kantille, sillä oikealla kantilla olisin yskinyt vähän kovempaa.

— Oliko siellä pyssy sinulla, kysäsi Teemu.

— Konna mies aseetonna, murahti Laasmani, sitten kääntyi hän isännän puoleen ja sanoi nöyrästi: "Tottahan vielä ripoo ryyppy Laasmannillekin, vanhan tutun vuoksi, jos ei muuten".

Ja isäntä toi Laasmannille ryyppyn, jonka Matti avuliaasti kaatoi hänen suuhunsa, sillä itse hän sitä ei saattanut tehdä, kätensä kun olivat sidotut. Kun Matti tämän rakkauden työn oli saanut tehneeksi, vetäytyi hän oven suuhun ja kävi sänkyyn istumaan.

— Ota nyt sinäkin Matti ryyppy, etes "laakia" saa menneen-öisestä säikäyksestäsi, sanoi isäntä, täyttäen pöydällä olevan pikarin.

Mutta Matti on liialta nimeltä myöhäinen. Jospa koko olemisen sieluna lieneekin, kuten moni opettaa, sähkö, niin on Matin olemus luultavasti poikkeus tuosta olemisen yleisestä säännöstä. Niinpä Matti ei ollut isännän käskyä kuulevinaankaan, vaikka isäntä jo oli pulloinensa mennyt ulos pirtistä.

Laasmani sitä vastaan hiipi kuin kärppä pöydän lähelle, kumartui pikaria kohden, avasi suunsa ja painoi sen pikarin ympärille, puristi huulensa kokoon, taivutti niskansa taaksepäin ja lumpsis! — kirkas neste oli luiskahtanut sinne, missä se äskeisen toverinsa tapasi.

Hämäläinen ei ole julma; ei hän kiveä kuorman päälle heitä. Silmiänsä vain muljautti Mattikin nähdessään Laasmannin äskeisen tempun ja lausui: kyllä Laasmani, näemmä, Laasmani vieläkin on.

Nimismiehen luo Laasmani sitten vietiin; ja sitten kuin asiat olivat kulkeneet määrätyn tiensä, tuomittiin hän korvaamaan varastettu tavara, saamaan raippavitsoja ja istumaan "kirkon pallissa" V:n emäseurakunnan kirkossa.

Maassamme käy lainkäynti hitaasti. Pari vuotta kului, ennenkuin rikkiviisas Laasmani saatiin syyhyn. Rautalan isäntä olisi kaikki hänelle vanhan tuttavuuden takia anteeksi antanut, mutta asia oli tullut kruunun asiaksi, ja sitä paitsi oli Laasmani muutakin pahaa tehnyt, jonka tähden kruunun käsi, hänet kerran saavutettuaan, ei häntä hevin laskenut.

VII.

Ajat muuttuvat ja me muutumme ajoissa. Aadolf Juhonpoika Pujoniemikin oli päässyt parempiin oloihin. Hänellä oli vähäinen uutistalo V:n takamaalla, ja Helena Kristiina oli oiva voinvalmistaja; ja karjallaan ansaitsi hän kauniit rahat. Vanhemmat lapset voivat jo auttaa töissä vanhempiansa ja hoitaa nuorempia. Siunaus oli tullut perheeseen.

Oli keväinen sunnuntai-aamu. Entinen Pujoniemi meni kirkkoon metsäistä jalkapolkua, taluttaen yhdeksän vanhaa poikaansa käsikynästä. Hän kulki jalkasin, sillä takamaalle tehtiin vasta viime nälkävuosina maantie. — Keväinen sunnuntai-aamu! nämät sanat ovat minusta sisältäneet yleiskäsittelen kaikesta siitä, mikä luonnossa on juhlallista ja ylevää. Ja tuo yhdeksän-vuotinen poika sai sinä sunnuntai-aamuna ensimmäisen aavistuksen sapatillisesta rauhan ja sopusointun elämästä, tuosta aatteen sisällisestä valtakunnasta, joka sulattaa ihmissydämmen samaan sopusointuun, mikä hiljaisena huminana maailmojen läpi käy, sopusointuun, joka on tuolta nimittämättömästä valtakunnasta, tuolta paikattomasta paikasta, missä "kauniist' kanteleet kajaavat ja urkuin uus' virsi pauhaa". — Kirkkoon rientävät miehet paitahiasillaan, vaimot kengät kainalossa. Sininen, kirkas taivas kupuilee maiseman yli, nurmi kukkii, tuomi tuoksuu, metsä soi — juhlallisina kumajavat kirkon kellot — — laksi vilisee veneistä — vehreä (silmille suotuista toivon väri) ruisvainio kuvautuu kaltevalta asemaltaan järven kirkkaaseen peiliin. Onko tässä vain sokea voima ja älytön aine eikä mitään muuta?

Jo oltiin kirkon lähellä. Ihmetellen tämän maailman moninaisuutta tallusteli poika isänsä sivulla. Hän vilkasi taaksensa ja näki hevoismiehen ajavan täyttä ravia. Sitä kitinää, joka niiltä rattailta kuului! Jo ajoivat he ohitse. Kaksi miestä istui rattailta, toinen katsoa tuijotti alaspäin.

— Isä, mikä noilla rattailta niin kilisi, kysyi poika. Ei vastannut tuokioon mitään isä, hän vain katsoi katsomistaan ohitse meneviä. Kun poika yksipäisesti toisti kysymyksensä, niin hän vastasi: ne olivat vanginraudat, häntä viedään kirkonpalliin.

— Mikä se kirkonpalli on?

— Se on häpeän tuoli, jolle pahantekijä Jumalan palveluksen ajaksi pannaan häpeämään.

Kirkon menot alkoivat. Pikku poika ihmetteli, että pappi, joka oli hopeaan ja kultaan puettu, sanoi olevansa vaivainen syntinen, hän, joka heti saarnatuoliin mentyänsä oli niin hirveän äkeä; ei suinkaan hän syntinen ollut. Paremminkin olisi se nimitys sopinut tuolle miehelle, joka istui hyllyn muotoisella telineellä peräparven alla. Mutta saipa hänkin osansa: häneltä kysyttiin, tunnustiko hän syntinsä ja katuiko hän sitä, ja hän vastasi: tunnustan, kadun, ja oli niin kelmeä ja totinen.

Tuo vaivainen syntinen oli Laasmanni. Kohta oli hän saapa vapautensa takasin. Nyt oli hän vielä siltavoudin valvonnan alaisena. Mutta kun tämä korkean kruunun edustaja oli hyvälläinen mies, niin salli hän Laasmannin kirkonmenon loputtua pysähtyä kirkon porstuaan. Laasmanni ojensi nyt lakkinsa kirkkoväelle ja puhui: muistakaa hyvät ystävät tätäkin lukkaria, pankaa vähän lippoon porstuassakin. Siihen pani, mikä kopeekan, mikä kaksi: mikä taas ärähti: vieläkö tekee mielesi myllynsiipeen kiipeämään? Mutta sellaisiin kysymyksiin ei Laasmanni vastannut mitään, hän vaan kurotti lakkiansa kansalle ja nyökkäsi ystävällisesti päätänsä antajille. Viimein kun väki harveni, astui entinen Pujoniemen Aadolfikin lähelle, kurottaen kättänsä lakkia kohden. Kädessä kiilsi "Kaisan rupla". Kun Laasmanni tämän uuden antajan äkkäsi, lensi hän kasvoiltansa punaiseksi, sitten vaaleaksi; ja viimein loi hän silmänsä alas, veti lakkinsa takasin sen odottavaisesta asennosta, kävi kiinni Aadolfin käteen ja sanoi: pahasti tein, velikulka, tuolla penikulman pylväillä, anna anteeksi!

— Minkäs nyt on meininki mennä, missä muija ja lapset ovat, kysyi Aadolfi.

— Maantiellä he ovat, maantie kai on minunkin kotini; lakissani on matkakassani, kun vaan saisin tämän kruunun pälsin hartioiltani, niin olisin tyytyväinen. —

— Kun vapaa olet, niin tule kanssani, sanoi Aadolfi, ehkä Herra uhrin tuhrin.

Tulipa siihen vielä Teemu ja Mattikin, virsikirjat kainalossa.

— Sovitaan pois oikein sydämmestä, Laasmanni, oli Teemun ensi sana.

— Olen ollut sinulle, niinkuin kaikille muillekin, konna, sanoi Laasmanni.

— Olen kostanut sinulle mekkoni ja haukkumanimeni takia: ja vaikka laki oli puolellani, niin olen katunut, että sinua lähdin takaa ajamaan, sillä sydämmessäni asui 15 vuotta kytenyt viha.

— Niin, nälkä vaatii mua huiskimaan ja joka nurkkaa nuuskimaan, lausui Laasmanni.

— Veisaamme kirkkovirressä, lisäsi Teemu.

— Ja myllynsiipeen kiipeemään, jatkoi Matti, joka nyt ensikerran puuttui puheesen, ja lisäsi vielä: voi, teittiä, mies parka!

— Niin, sovitaan sydämmeestä, alotti Teemu; tuoss' on vähän huushollin alkua, virkkoi hän vielä, pistäessään 50 kopeekkaa Laasmannin kouraan.

— Antakaa anteeksi, pyysi Laasmanni, antakaa anteeksi kaikin minulle, ehkä minusta vielä mies tulee. Minä erään kunniallisten ihmisten parista, menen metsän korpeen katumaan ja rukoilemaan.

— Tule luokseni, kun vain olet vapaa. Minä olen, Jumala kiitos, jo päässyt vähän alkuun, minulla on uutistalo ja maata kyllin kyllä; rakenna siellä itsellesi torppa ja ruvetaan uutta elämää elämään.

— Sinäkö minulle, änkytti Laasmanni, annat torpan — — minä konna — — etkä sanallakaan minua siitä muistuta. Jumal'auta, parempaa miestä kuin sinä ja suurempaa lurjusta kuin minä ei ole taivaan kannen alla; minä olin raaka kuin turkkilainen; en tiennyt puutteesta enkä köyhyydestä mitään, mutta nyt ne tunnen.

— Me olemme kaikki vaivaisia syntisiä, sanoi Matti, hartaasti asettaen kätensä ristiin.

— Mutta synty annetaan anteeksi niille, jotka katuva ja parannuksen tekevät, sanoa tokasi pikku poika, osoittaen siten ottaneensa onkeen jotain siitä, mitä kirkossa puhuttiin. Silloin tahtoi unilukkari eli suntio panna kirkon ovet kiinni, ja siltavoutikin oli jo tullut kärsimättömäksi. Hänen kanssaan läksi Laasmanni menemään, otettuaan harvasanaiset, vaan teeskentelemättömät jäähyväiset Rautalan miehiltä.

Loppu.

POHJALAIS-MAIJA

Muistelmia Hämeestä II.

I.

Lauvantai-ilta Pynnölässä.

— Ahhah, se oli terveellistä!

— Juu, se priskaa päätä ja niskaa.

— Mitähän tästä maailmasta viimein tulee?

— Kuinka niin?

— Kun ihmisiä aina vaan syntyy ja niin harvoin kuolee.

— Entä sitte?

— Mihin ne kaikki mahtunevatkin?

— Jaa.

— Aina melkein sanotaan uudenvuoden päivänä kirkossa, että syntyneitä on enempi, kuin kuolleita.

— Niin, ihmiset lisääntyvät maan päällä.

— Mitä siitä peräksi tulee?

— Se on, ja olkoon, luulen ma, meiltä peräti salattu. Tuommainen keskustelu tapahtui kahden viisaan miehen välillä Pynnölän pirtissä, tuolla pitäjään takamaalla, missä nykyään jo on uutistaloja ja torppia taajassa todistamassa viljelyksen valloittamaa voimaa. Toinen keskustelijoista oli pitäjän mestari, kunniallinen suutari Joel Sunkreini, ja toinen oli yhtä etevä-arvoinen ja samaten "hyvin konstins' oppinut" pitäjän räätäli, Isak Malakias Saksmani.

Eräänä talvis-iltana — se oli lauantai neljättä adventtisunnuntaita vastaan — niin, silloin istuivat nuo mestarit Pynnölän pirtissä, toinen perä-, toinen ovensuu sängyn laidalla. Molemmat olivat paratiisin puvussa, sillä he olivat juuri tulleet kylpemästä. Talon uudessa saunassa oli kuppari-Kaisan sanan mukaan sinä iltana ollut erinomaisen hedelmällistä löylyä.

Senpä takia miesten punertava iho niin huimasti höyrysikin. Siinä he nyt istuivat, paita polvilla. Pihdissä keinui puoliväliin palanut päre, joka melkein keskupaikalta oli sen rautaleukojen välissä. Se paloi omia aikojaan, ja tulen puoleinen pää, kadottaen painoansa, nousi yhä enemmän pystyyn. Mutta mestarit eivät valkeasta välittäneet. Puoli pimeässä he ajelivat partaansa yllä kerrotun keskustelun ajalla, peilittä, saippuatta sujui tuo hengelle vaarallinen työ tottuneilta mestareilta; vieläpä oli aikaa keskustellakin.

— Niin, maailma tulee täyteen ihmisiä, jatkoi Sunkreini, niitä on kuin Ekyhtin sirkkoja.

— En oikein käsitä, valitteli Saksmani, sinun ajatustesi päämeinkinä.

— En käsitä sitä minäkään; sen vaan luulen ymmärtäväni, että paljon on, jota et sinä, enkä minä ymmärrä.

— Niin, näitäpä viisaat tutkivat, nämät ovat tutkimattomat, huokasi Saksmani.

Tätä viisaustieteellistä keskustelua olisi kai jatkettu pidemmälle, ja meillä olisi säilytettävänä jälkimaailmalle uusi filosofinen keskustelu, dialogi käsityöläisiltämme, ellei ajatuksen vuolle olisi toiselle uralle joutunut siitä syystä, että yhä uutta väkeä tuli saunasta pirttiin. Kun vihdoinkin kaikki ovat sijoittuneet pitkin laveata, honkaseinäistä pirttiä, niin katsahtakaamme vähän ympärillemme. Tuossa istuu pöydän päässä talon oivallinen isäntä, tanakka, ymmärtäväisen näköinen mies. Hänen kasvonsa ovat tyynet ja levolliset, niinkuin sopiikin olla miehen semmoisen, joka korpeen, kontion asumasijoille on jyvän uutistalon rakentanut, ja tyhjästä alettuaan on voimiinsa päässyt. Illallisen toimihin rupee emäntä, ja pian on hänen toimellaan ilmaantunut oivallinen ateria leveälle, yksipuiselle honkapöydälle. Tuolla kiistelee muurin takana lapsiparvi, ja nuot viisi pulleaa poskiparia osottavat, että niiden omistajilla on ollut tapana syötäessä kotona olla. Onpa tuvassa myös talon itsellinen, tuo tukeva, hartiakas Priski-Heikki; hän asuu Pynnölän maalla, pienessä mökissä, Linnaniemen niityn takana; mutta koska hänen oma saunatoppisensa vasta on "tasakerrassa", niin hän on ollut Pynnölässä kylpömässä. Hän on lähtemäisillään kotiansa kohden tallustelemaan, odottaa vain eukko kultaansa Liisaa, pitkää, laihanpuolista naista, joka muuripenkillä istuen tallukoita jalkaansa kiskoo. Mutta he karsivatkin jo matkoihinsa, kiittävät hyvästä löylystä ja sanovat Jumalan haltuun. Heistä ei siis sen enempää. Vielä näemme pirtissä pari puolikasvuista renkipoikaa ja piikatytön.

Viimemainittu on erittäin vilkkaassa puuhassa. Hän pöyhii vuoteita, laittaa sängyn oljet köyhkeöiksi, asettelee kauniisti raamit suoraan ja päänalusten kohdalle puhtaat aivinaraidit. Kun hän vielä laskee peräsänkyyn — se oli haltijoiden sänky — kukitetun ryijyn, ja muihin lämpimät vällyt, niin silloin ovat sijat valmiit. Luulenpa unen niillä maistuvan ainakin yhtä makealta, kuin hienossa makuukammiossa, uutimien takana, höyhen-patjoilla, kahden raidin välissä, kunpa vaan nukkujalla on puhdas omatunto.

Siinä nyt on taas yksi pirttikunta lukijalle esitettynä — olen saanut sen kunnian! Mutta jos herrat Sunkreini ja Saksmani, nuot tietoviisaat V:n takamaalla, eivät vielä ole sinua pelästyttäneet, niin jatketaan tuttavuutta! Enpä luulisi olevan häpeämistä, vaikka veljen kaupat tekisit heidän kanssansa; sillä sattuu niitä saamaan maailman matkoilla huonompiakin.

Kuka on siis Sunkreini? Hän on pitäjään mestari, konstin-oppinut, kunniallinen suutari, Joel Sunkreini, ijältään 37 ajastaikaa; 3 kuukautta ja 21 päivää. Ei se tosin ole iso ikä miehen iäksi, vaan tosi kyllin iso tuottamaan hänelle vanhan nuorenmiehen karahteerin. Hän osaa lukea ja kirjoittaa. Kirjoittaa? Se taito oli pari, kolme vuosikymmentä sitten sangen harvinainen. Mutta kirjoittaa hän osasi. Tosi on, että hän ks:n sijasta täytti x:ää, ja kirjoitti k:n sijasta aina kun c seurasi g; mutta ajatus oli selvä

— etu, joka monelta oikokirjoittajalta usein puuttuu. Jo isällensä opissa ollessaan oli hän ollut, kuten sanottiin, tarkka kakara. Liidun palasella hän oli kotona parkittuun anturanahkaan usein piirrellyt latinaisia kirjaimia; Viipurilaisesta aapisesta oli hän oppinut kirjoituspuustavit; ja siitä sitte kehittyi Sunkreinin taidollisuus yhä enemmän. Olipa hän ollut oikein ahne kirjoitukselle; "Huutavan äänen" etu- ja taka-lehden vieläpä kannetkin oli hän kirjoittanut täyteen sananlaskuja ja omiakin ajatuksiaan. Lukumies hän oli, luki harvaan ja painokkaasti, vaan selvään — etu, joka monelta lukijalta tähänkin aikaan puuttuu. Niin sitä luettaman pitää, oli seurakunnan vakava kirkkoherra viime lukusijoissa hänelle lausunut — ja sen minä sanomattakin tiesin, oli Sunkreini kotiin tultuansa sanonut. Sunkreinilla oli kirjoja viljalta: Raamattu, Möllerin katekismus, Wigeliuksen postilla, Virsikirja, Huutavan ääni, vanhan Sunkreini-vinaan perintö, Neuvokirja nuorisolle y.m. pienempiä kirjoja. Mutta sitä paitse oli hänellä kirjoitettuja suomennoksia mainion ammattiveljensä Jaakko Böhmen kirjoista. Ne oli hän hiljattain saanut eräältä vanhalta kristityltä, jolle taas eräs sananpalvelija Pohjanmaalta oli ne suomentanut. Niitä säilytettiin pienessä tuohikontissa, joka neulomusmatkoilla oli kätkettynä eräasen lestipussin sivuosastoon. — Sen verran Sunkreinin menneestä historiasta. Näöltään oli hän jo tässä iässä vanhanpuoleinen. Alituinen istumatyö oli taivuttanut niskan kymäräksi, kaartanut hänen leveän selkensä ja vaivuttanut rinnan sisäänpäin. Kaarevan otsan alta näkyivät silmät puolihaaveksivaisesti katselevan tämän maailman "luomuksia". Useimmin ne aivan kuin lepäsivät, erittäin silloin, kun Sunkreini luki kirjojaan ja puheli, miten sielun on vaipuminen korkeimman, ainokaisen olennon makeutta ja karvautta maistamaan.

Kun nyt Pynnölän pirtissä miehet olivat partansa ajaneet, illallinen oli syöty ja muut välttämättömimmät lauvantaipuuhut suorittaa ehditty, niin virkki Saksmani:

— Veisataan nyt pari ehtoovirttä pyhä-illan kunniaksi!

— Ja sydämmiemme hartaudeksi, myönsi Sunkreini.

— Niin kyllä, onhan se sopivaa, lausui siihen isäntä.

Päät kampattuina, valkeat paidat yllä ja virsikirjat kädessä asettuivat he, Saksmani edellä ja muut hänen mukansa, loimottavan päreen ympärille. Pulleapokset, jotka muurin päällä nuhisivat, saivat pontevan käskyn olemaan koreasti ja kuuntelemaan. Siinä sitä veisattiin ehtoovirsiä useampiakin. Räättäli Saksmani, jonka laululahjoja yleensä koko pitäjässä kiitettiin, alotti; siihen yhtyi Sunkreini huononpuoleisella äänellensä, isäntä ja vihdoinkin emäntäkin ynnä helevä-ääninen Johanna piika. Renkipojat istuivat sänkyjensä laidalla, mutta kellähtivät jo ennen ensimmäisen virren loppua pitkäkseen. Oli se tosin yksi-ääninen laulukunta; vaan sitä yksimielisemmästi veisasivat kaikki. Lapset kuuntelivat uskollisesti, sillä siihen oli heitä opetettu. Pirttikunnan laulu muutti heidän korvissaan yhä laatuun; se kävi yhä hienommaksi, yhä taivaallisemmaksi; ja vähitellen vaipuivat lapset, yksi toisensa perään, unen helmoihin. Laulu kuului varmaankin unessaan hymyilemän pienokaisen korvaan, kuni hiljainen soitto Onnelan siniharmaan kunnaan takaa. Niinhän se on? Todistathan sen sinäkin, joka itse lapsena olet nukkunut äitisi hartausen veisuun? Niinpä niin, jotakin "takasin saadusta paratiisista" tuntui tänä lauvantai-iltana olevan himmeänvaloisessa, nokisessa pirtissä. Kerupiimi miekkoineen oli tällä kertaa paratiisin portilta paennut. Jo menivät vaimoväetkin levolle, Omituisen värisävästi kuului vielä miesten suusta:

"Kanss' lasten ja myös perheen,
Lepään rauhass'; sill' murheen
Kyll' Herra pitää meist'."

Mutta ei miehet vielä juuri maata menneet. Mehevää viisasta puhetta herui vielä tuokion aikaa Sunkreinin huulilta; leikkipuheita lasketteli Saksmani, vakavia muistutuksia teki isäntä, väliin myöntäen, väliin eväten. Hän näki kuitenkin paraaksi mennä levolle. "Laarattuaan vielä itselleen nukkupiipun", meni hän sänkyynsä, ja kun hän oli kirmahuttanut muutaman siniharmaan savun nahkavarresta, pudota kolahti piippu lattiaan; hän oli nukkumatin matkoilla. Yhteen kuorsausnuottiin yhtyi hän perheväkensä kanssa. — He makaavat vanhurskaan unta, sanoi Sunkreini.

— Kyllä ne makaavat ahkerasti, ei ihme jos aamulla onkin hiki hatussa, sanoi Saksmani leikkillisesti.

Siinä nyt istuivat miehet taas vähän aikaa. Oli kuin heillä olisi ollut toisilleen jotakin sanottavaa, joka ei oikein tahtonut ottaa suusta lähteäksensä.

Siitä sitten nimesi Sunkreini:

— Kyllä me sentään, velikulka, olemme kuin kaksi mädännyttä kantoa!

— Kyllä, kyllä, erittäin minä, huokasi Saksmani ja lausui seuraavan värsyn eräästä huolilaulusta:

"Kuinkas poika taitaa

Olla nyt iloissans',
Kuin kumppanians' kaipaa
Vetisen silmän kanssa'?"

— Se värsy, jatkoi hän, sopii niin hyvin minulle, sillä usein muistelen Saaravainaa. Ihminen hän oli, mutta siellä hän nyt lepää, ja levätköön vahvass' rauhass'!

— Niin, kuolo kaikki tasoittaa, lisäsi suutari.

— Ja siltä rauhan raukka saa, runoili räätäli ja jatkoi: Miks'ette ole jo katsonut itsellenne kumppania?

— Hm, hm, sanoi suutari, lahjat ovat moninaiset. Toisella on naimattomuuden lahja, toisella joku muu lahjansa.

— Niin minäkin ennen aattelin, mutta muijani kun kuoli, murhe mulle tuli ja huoli!

— Aina sinä vaan teet kaikki lauluksi; etkö jo siihen väsy?

— Hei, en! Kun istun klasin pielessä ja neuloskelen, niin väliin tuntuu niin oudolta. Kun katson ulos ja näen kuinka muut ihmiset ovat ulkotöissä, ja kuulen lintujen laulavan sinisen taivaan alla, ja näen orvokkien kukoistavan niin merkillisen näköisinä, niin on oloni niin lystimäistä. Silloin tulee mieleeni aivan kuin itsestensä semmoisia kaikellaisia lauluja. Ja kun nuori kansa niitä halukkaasti laulelee, niin laulan minä heille. Ei suinkaan se synty ole?

— Puhtaille on kaikki puhdasta. Mutta etkös ole koskaan halannut itsellesi tunnon rauhaa, lujaa ja pysyväistä?

— Kyllä, usein halaan rauhaa, ja silloin otan pelikommoni ja soitan pari laulua, ja sitten on taas olo parempi.

— Hm, rauhakin on monenlaista, sanoi suutari käyden akkunaan katselemaan talvis-illan kimaltelevaa taivasta. Katso, puhui hän hiljaisesti, kuinka nyt on tähdessä, ja niinkuin selitetään "Jusun ja Enon kirjassa" (Sunkreini tarkoittaa epäilemättä 'Enon opetuksia luonnon asioissa'. Se kirja oli todella *kansantajuinen*.), ovat tähdet suuria palloja, niinkuin tää maakin, ja niitä on siellä epälukuisia ja niin pitkälle, kuin vaan ajatella jaksaa. Tuolla niitten keskellä lienee Rauhala, rauhan ja autuuden koti; sinne vetää näkymätöin voima ihmisen sydänkurjaa.

— Kas tuota tähtee, kun lentään se lähtee, lentäisin minäkin, jos siivet olis mull' — — —, runoili Saksmanni, nähdessään komean tähden lennon.

— Nyt on aika pakkaneen, kirkas on taivas, ja pohjoinen palaa. Kuules, kuinka nurkissa paukkuu.

— On kai lauhtumaan päin, arveli räätäli.

— No ihmeellistä kolinaa, eihän se enää laitaa ole, sanoi suutari, nostaen päänsä tarkastelevaisesti.

Ja todella kuului erityistä kolinaa ulkoa. Miehet kuuntelivat tarkkaan ja tulivat sitten päätökseen, että joku oli porstuan ovea kolistamassa.

— Täytyyhän sille arvata, sanoi Sunkreini, ja meni avaamaan ovea.

— Kysykää, kuka se on, ennenkuin oven avaatte, muistutti Saksmanni varovaisesti.

— Kuka siellä on, kysyi Sunkreini.

Ei kuulunut muuta, kuin kiihkeämpää kolkutusta. Ja kun suutari toisti kysymyksensä, niin valittavaa, epäselvää ääntä vaan kuului.

Ovi avattiin. Saksmanni näytti päresoihdulla valkeata pirtin ovella, että tulija saattoi pirttiin osata. Siinä hän nyt oli jo pirtissä. Se oli vaimoihminen, puettuna mustaan tröijyyn ja puoliskaiseen karttuunihameeseen, — todella omituinen puku paukkuvassa pakkasessa. Huoaten ja väsyneen näköisenä istahti hän "hyvää ehtoota" sanottuaan muuripenkille. Hetkisen perästä rupesi hän päästelemään vihnikkeitä, joissa näkyi joltinenkin taakka riippuvan. Siinä työssä meni Saksmanni taiteilijan huomaavaisuudella häntä auttamaan. Olipa nuot kasvot kai olleet kauniitkin aikansa. Nyt ne olivat laihat ja kelmeät; mustat silmiripseet ja musta tukka teki kelmeysten vielä silmiin pistävämmäksi. Jopa vihnikkeet saatiin auki ja taakka purettiin; siinä oli villahameeseen käärittynä lapsi. Se nyt otettiin erille, vaimo asetti hänet muuripenkille viereensä istumaan. Hän riisui sen yltä nuttorepaleet, puhalteli sen hyppysiin ja jalkoihin; mutta pienokainen ei suutansa avannut.

— Mistä vieras kotoisin on, kysäsi Sunkreini.

— Tuolta pohjan puolelta, oli vastaus.

— Mistä sieltä, jatkoi Saksmanni vilkkaasti.

— Kappaleen toiselta puolen Vaasan, vastasi vaimo puolitukehtuneella äänellä.

Mutta siihen jo isäntäkin emäntinensä ennätti herätä. Viimemainittu nousi vuoteelta ja rupesi sijaa tekemään uusia yövieraita varten. Tarjosi hän heille myös ruokaa, vaimo sitä ei maistanut, vaan sen sijaan korjasi lapsi kuppinsa kyllä kiireesti.

— Olen niin kipeä, vaikeroitsi vaimo, päätäni kivistä ja rintaani ahdistaa, tuolta kylästä asti olen kantanut Maria selässäni. Lahdella vajosin puolen kyynärää joka askeleella. Ja enempää puhumatta kallistui hän sijallensa ja vaiken. Tyttö noin 5:n 6:n vanha, mustatukkainen lapsi, hän se kotvasen istui äitinsä vieressä ja katsella tuijotti ympärillensä.

— Oikeinhan sen silmät tulta iskivät, sanoi isäntä hiljaa emännällensä.

— Pane maata lapsukainen ja siunaa itsesi, sanoi Sunkreini ja sammutti palavan päreen pistämällä sen pesän edessä olevaan vesikiuluun.

— Herra siunatkoon meitä ja kaikkia, jotka kulkevat elon teitä, erittäin tämmöisessä pakkasessa ja lumen paljoudessa, huokasi Saksmanni.

Ja pian oli äänettömyys pimeässä pirtissä, ei kuulunut muuta, kuin vanhan säijärin yksitoikkoinen tikutus, jota kotisirkka muurin takaa säesti. Vähitellen alkoi uudestaan kuulua pirttikunnan kuorsaus aina yleisempänä sen mukaan, kuin kukin oli ennättänyt unen päästä kiini saada.

II.

Neljäs sunnuntai Adventista.

Huikasti oli jo useampia kertoja huutanut orreltansa Pynnölän punaharjainen, pramea-pukuinen kukko, kun isäntäväki rupeaa nouseskelemaan makuultansa ja heidän perässensä perhe muukin. Isäntä renkinensä menee talliin, emäntä rupeaa piian kanssa suuruiseksi "perunoita kaappimaan". Mestarit vielä venyvät vuoteella. Siinä vielä unen kohmelossa ovat pirtissä eläjät ani harvasanaisia. Vasta kun Saksmanni sulavan nuotikkaasti on veisannut: Herää sielun' ja mielen', vasta sitten näyttää noissa heränneissä ruumiissa sielutkin eloon heränneen.

— Kuinkahan yövieras jaksaa, alotti emäntä kuiskaavasti; aamupuolella yötä, kun murheenani oli, ett'ei taikina vain olisi tiinusta maalle kuohunut, nousin ylös, ja kun kerran olin kollamustunut, niin valvelin try'in aikaa. Oikein minua kamotti sen puhe, sillä se oli niin outoa. Minä kysyin ensin: mikä teitin on, vieras, ottaisitteko juotavaa, sitten huomasin, että se olikin vaan taudin hourausta. Hän mutisi hammassalveesta epäselviä sanoja, mutta sen ymmärsin, että hän huusi kirousta ja kosta jollekulle patroonalle, joka hänelle oli vääryyttä tehnyt. Oli hän myös puhuttelevinaan jotakuta hyvääkin ihmistä; sillä hän sanoi usein: te olette hyvä ja jalo, sen uskon, vaikka koko maailma teitä sanoisi pelkuriksi; te olette minun, ei teitä ota minulta muu kuin kuolema.

— Ettekö enemmästä selkoa saanut, kysäsi Saksmanni.

— En saanut, vastasi emäntä, sillä hän puhui niin kummallisen sekavasti, väliin hän sinutteli, väliin teititteli, ja pani aina joukkoon sellaisia outoja sanoja, että minua kauhisti.

— Se on kovin merkillistä, lausui Sunkreini miettävästi.

— Kas kuinka se taas sairastaa, huomautti isäntä.

— Pitää katsoa häntä, sanoi emäntä ja otti päresoihdun pihdistä käteensä. Toiset seurasivat esimerkkiä, ja pian seisoiivat kaikki muuripenkin vieressä, katsellen vaaleata vaimoa. Marityttö oli kyyristynyt hänen viereensä ja piti molemmin käsin äitinsä kaulasta.

Kädellään kosketti Saksmanni vaimon otsaa; se oli melkein kylmä. Aivan henkitoreissansa oli vieras. Väsynyt, kiillotoin silmäys harhaili isännästä emäntään, emännästä Saksmanniin, Saksmannista Sunkreiniin, ja Sunkreiniin se jäi kummallisen terävästi katselemaan. Vielä vaimo osoitti hermottomalla

viittauksella vieressään olevaa lasta ja sanoi silmä yhä kiinnitettynä Sunkreiniin:

— Pitäkää huolta lapsestani, — Mari, raukka, — älköön hänestä tulko äitinsä lainen — — lukekaa siunaus — — väsymys tulee — — on niin helppo käydä, — — kenttä on aivan lumeton — Akseli, sinä olet petetty — on niin keveää ja raitista. — Silloin alotti Saksmani kuoleman virren, ja ennenkuin hän vielä oli ennättänyt viimeiseen värsyyn oli Pynnölän yövieras kuollut.

— Se ihminen oli varmaan paljon kärsinyt, sanoi Sunkreini miettiväisesti.

— Mutta nyt ne ovat loppuneet, jatkoi isäntä.

— Mahdollista, myönsi Saksmani.

Nyt oli ensi työksi otettava lapsi pois kuolleen vierestä; eihän sen siinä käynyt oleminen. Mutta se ei ollutkaan niin helppoa, sillä kovasti kietoi se käsivartensa äidin kylmän kaulan ympäri. Kummallisesti säihkyi hänen mustat silmänsä, kun isäntä lempeällä väkinäisyydellä tahtoi häntä kuolleesta eroittaa. Ja sellaista silmän-tuikeutta säikähti itse arvokas Pynnöläkin, hän sama, joka monta kertaa oli nähnyt suden tai karhun silmät kiiluttavan muutaman sylen päässä, ja kuitenkin levollisesti tähdännyt ja ampunut. Mutta Marin kanssa ei hän ruvennut kiistelemään. Ei ollut siihen halua muillakaan miehillä. Emäntä sitä vastaan, ollen käytöllinen ihminen, otti vehnävenkaleen ja sokuripalan korkeasta peräkaapista ja meni päättäväisesti tytön luo.

— Tule pois piikaseni, tule, puhui hän, että äiti saa rauhassa olla, tule nyt saat nisukakkua ja sokeria. Tätä hellää kehotustaan auttoi hän samassa työllisestikin. Hän tarttui tyttöön; säihkyvin silmin, vaan kuitenkin vastustelematta hän antoi emännän menetellä tahtonsa mukaan. Ja hellästi, mutta päättäväisesti vei emäntä hänen peräsänkyyn istumaan.

Jo rupesi ääntänsä ilmoittamaan talon lapsiparvikin vuoteillansa. Nuoremmat kitisivät, vanhemmat lukivat aamurukoustansa. Suuresti kummastuivat he nähdessään muuripenkiltä liikkumattoman naisen ja vieläkin enemmän huomattessaan tummasilmäisen tytön istuvan peräsängyssä, pikimustat hiukset hajalla, ja ympyriäiset käsivarret paljaina.

— Mikä tuo noin ruma tyttö on, kysyi pikku Santeri.

— Se on vissiin mustalainen, kuiskasi Aatu, toinen veljeksistä.

— Noin mustat hiuksetkin kuin mustavainaan häntäjouhet, arvosteli Katri, talon kymmenvuotias.

— Se on paholainen, kuin silmätkin noin palavat, sanoi vanhin veli, Kalle, ratkaisevan päättäväisesti.

Arkeillaan alkoivat lapset siitä kysellä vanhemmiltaan asian laitaa. Mutta kun he eivät sanoneet tietävänsä muuta, kuin mitä toden mukaan tiesivät, niin kuiskailivat lapset epäilevästi toisilleen; he kyllä tiesivät mikä se semmoinen tyttö oli.

Ihmetellen katseli mustasilmäinenkin noita pienokaisia. Mutta hetkisen perästä loi hän silmänsä alas ja katsoa tirkisteli käsiinsä. Olipa aivan, kuin tytön mielestä ei yksikään noista pyöreöistä hämäläisnaamoista olisi hänen lähempää huomiotansa ansainnut.

Mitäs siinä olikaan muuta tehtävää, kuin ruveta kuollutta korjaamaan. Renkipojista meni toinen, vikkeli Miinan Janne Priski-Heikin Liisaa ja kuppari-Kaisaa hakemaan. Eikä kulunut puoltakaan tuntia kuin muijakset olivat tulleet Pynnölään, sillä heidän asuntonsa oli aivan lähellä, varsin hakavainion takana. Heille annettiin toimeksi ruumiin peseminen; ja sen toimensa he hyvin tekivätkin. Paikkakunnan tavan mukaan tuli heidän palkaksensa saada ne vaatteet, jotka vainajan yllä kuollessa olivat olleet. Eivätkä ne monenkertaiset toki olleet. Karttuuni hameen sai Priskin-Liisa ja lastinkitroijyn kuppari-Kaisa. Ruumis puettiin liinavaatteisiin, jotka emäntä empimättä antoi hyvin varustetusta arkustansa; ja siinä lepäsi yövieras leveällä hartija-laudalla, vaikka "venytysvaate" peittoon. Hänen rintaansa teki kukin nyt vuorostansa ristin merkin, vieläpä lapsetkin saivat käskyn mennä siunaamaan vainajata.

Ja sitten kun se toimi oli tehty, alkoi Saksmani kuoleman virren, ja laulun kaikuessa ensin pirtissä sekä sitten ulkona adventti-aamun talvisessa raikkaudessa, kantoivat miehet kuolleen erääseen tyhjiään aittaan.

Kaikkea tuota menettelyä oli Mari katsellut miltei välinpitämättömästi. Olipa hän toisten lasten mukaan mennä sujahuttanut äitinsä luo ja laskenut kätensä hänen rinnalleen. Mutta kun äitiä ulos vietiin, niin silloin hän huusi ja paiskasi itseään kuin vimattu, ja tahtoi väeltä väkisin mennä ulos. Ainoastaan emännän maltillinen puhe ja estos sai hänet pysymään huoneessa. Sitten asettui hän

istumaan, ja katseli käsihinsä. Kolkko oli nyt olento, kuin kuoleman jälkeen ainakin, Pynnölän pirtissä. Muun työn puutteessa alkoi Kaisa koetella lastinki tröijyä yllensä. Mainiosti se sopikin. Mutta kyllä se "parempia" ihmisiä varten onkin tehty, näkeehän sen napeista ja kaikista. Mutta mikä kova se siellä rinnan puolella on? No ihme, lastinkitröijyissä on povitasku, ja taskussa pieni ympyriäinen rasia.

— Tästähän saan hyvän nuuskarasian, iloitsi Kaisa, vanha tuohitoosani onkin jo rikki, ja päästää löylyn nuuskaa lauhduttamaan. Mutta, hyvät ihmiset, eihän se aukekaan. Koittakaa isäntä te, onko teillä kovemmat kourat.

— Oikeinhan tämä on varvattu ja kaupungin tekoa, sanoi isäntä, ja koetti vääntää sitä auki. Ja aukenihan se sentään, vaikka vaivalla, kun isäntä huomasi vääntää vasta päivää.

— Mitähän tämä merkitsee, lausui hän katsellen rasian sisustaan.

— Taitaa olla oikein enkelskan nuuskaa ja kaitapuun öljyllä kastettua, arveli Kaisa toivehikkaasti.

— Eipä sentään, vaan katsokaas, sanoi isäntä, ja veti esille pienen metaljongin ja moneen kertaan käärityn hienon paperiliuskan. Olipa siellä pieni sormuskin, jonka kupeella kimalteli pieni lasihelmi.

— Ne ovat tietysti minun, väitteli Kaisa.

— Ne ovat tytön perintö, sanoi isäntä. Kaisan oli määrä saada tröijy, vaan ei sitä, mitä on sen taskussa, lisäsi hän, ja siihen päätökseen yhtyivät muutkin. Katsottiin noita kapineita tarkemmin ja tutkittiin.

Sormus oli kultaa, sillä olihan siinä "kissankäpälat" ja muut "kontrollit" kaikki laillisessa järjestyksessä, niinkuin räätäli selitti.

— Mutta mikä kello tuo messinkinen on, tuumasi vaimoväki. Aukeni sekin, ja sen sisällä oli nuorenpuolisen miehen kuva. Ei se vaimoväen mielestä oikein kaunis ollut, sillä siksi oli sillä liian suuri parta; silmät tosin olivat lempeät ja herttaiset.

— Hyvästi nyt taas, sanoi kuppari-Kaisa ja lähti pois. Ja ennen iltaa tiesi koko kulmakunta, että Pynnölään oli tullut Turkin kuninkaan puoliso, joka oli hovista pois ajettu maan kulkijaksi. Tuollainen kova onni oli häntä Kaisan käsityksen mukaan kohdannut sen takia, että hän kolmantena iltana lapsensa syntymisen jälkeen oli unhoittanut sitä siunata, ja että paholainen tuollaisen laimiinlyönnin takia oli ottanut hänen valkoverisen, vaaleahiuksisen tyttärensä kätkeystä, ja pannut puupölkyn sijaan; tuon pölkyn oli hän noennut ja piinnyt, ja sentähden oli tyttö niin musta sekä silmiltään että hiuksiltaan — ja tietysti myös sielultaan. Avattiin viimein tuo hieno paperikäärykin. Siinä oli kirjoitusta. Ja Sunkreini meni akkunan ääreen, josta päivä yhä runsaammin rupesi pirttiin tulvaamaan; hän luki paperista seuraavaa:

Rakas Aatelaite. Meidän täytyy erota; pahat henget ovat kaikki irrallaan. Huommenna olen onnettomin mies maailmassa. Älä tuomitse minua aivan ankarasti. Jumala siunatkoon sinua kallihini ja pikku Mariaani. Ikuisesti sinua muistan.

Akseli.

— Tytöllä on siis isäkin, sanoi suutari.

— Preivistä päättäen, tietomiehiä, lisäsi räätäli.

— Ihmeellistä tosin on tämä kaikki, lausui isäntä, mutta niinkuin se on, niin se on; mennään nyt suurukselle. Ja väki keräytyi honkapöydän ympärille; lapset saivat osansa suurehkolle tuolille laitetuksi. Mari taas sai ruokaa käteensä. — Ja niin se adventtiaamu Pynnöläisille valkeni.

Nyt aamiaisen päätyttyä oli enempiin toimiin ryhdyttävä. Päätökseksi tuli, että rovastille oli kuolon sanoma vietävä ja vaivaishoidolle työstä ilmoitettava. Mutta kukapa puoltatoista peninkulmaa näin huonolla kelillä, tuiskujen seassa, polttavassa pakkasessa ottaisi mennäksensä? Kukas muu, kuin vanha pyssymies ja suksinieikka räätäli? Ja hän sen tekikin, pian seisoi hän sivakoilla suksillaan ja laski kinosten poikki seurakunnan kirkkoa kohden. Muassa oli hänellä tuo rasia sisällyksineen. Tuskin vielä oli talvis-ilta hämärällään ennättänyt pari hetkeä leikityttää Pohjolan lapsille "lymysillä olemista", kun räätäli jo oli hikisenä ja punottavana Pynnölän pirtissä. Hän ei ollut sellaisia räätäliä, joissa ei ole kuin luu ja nahka sekä ulospäin pistävät poskiluut, hän oli terveennäköinen ukontynkä, joka usein liikkui ulko-ilmassa, kesällä kalanpyydyksineen, talvella pyssyneen.

Hän se nytkin oli vain pilanpäiten kiitänyt kolme peninkulmaa ja toi tietoja kirkolta sanoen: Terveisiä kirkosta.

— Kiitoksia, kiitoksia, kuului monesta suusta, ja emäntä lisäsi:

— Mitäs kirkkoon kuului?

— Hyvää vaan, maisteri oli saarnassa.

— Mikäs oli tästi, kysyi suutari.

— Kukas olet? vastasi kirkkomies.

— Oliko uusia morsiamia, tutkaili Majjastiina piika.

— Olihan niitä pari paria. — Mäkelän Loviisakin taitaa jo miehen saada.

— Kenenkä hän sitten saa, kysyi Miinan Janne.

— Häppölän Villen.

— Keitäs toiset olivat, uteli toinen renki, jota tavallisesti Leenan Kustaaksi puhuteltiin, vaikk'ei hän siitä nimityksestä oikein "tykännyt".

— Sarkkilan Manu ja Pussinsuun Helviiki.

— Olikos kuolleita, kysyi isäntä.

— Ei muita, paitse eräs vaimo-ihminen Pohjanmaalta, jonka kuolema tapasi Halkipohjan Pynnölässä.

— Vai teetit jo hänestäkin kiitokset?

— Teetin.

— Mitäs rovasti hänestä meinasi, jatkoi isäntä.

— Mitäs se meinasi, kun minä selitin asian, niin huomasi hän paraaksi, että ruumis haudataan kristillisesti. Kyllähän se jutteli ensin, että tarvitseisi kirjoittaa hänen kotiseurakuntaansa; mutta koska siitä oli mahdoton tietoa saada, niin antaa olla, arveli rovasti, asian sillänsä. Tyttö taas luvattiin panna vaivaishoittoon.

— Paras lieneekin, koska näyttää niin kesyttömältä, tuumasi isäntä, jospa vaan joutuisi säällisten ihmisten heituviin.

Pirtissä oli väkeä muutakin, paitse tuttavamme. Sinne oli kokoontunut naapureita joltinenkin joukko Pynnölän kummallisia vieraita katsomaan. Kaikin kävivät he aitassa ruumiin luona, ja hartaasti teki jokainen ristin merkin sen rintaan. Mutta kummallisinta oli katsella tuota vaihetettua "tyttöriepua", joka arkana ja samalla huiman näköisenä istui sängyn jaloissa, "puhumatta pukahtamatta", silloin tällöin vain luoden tulisen silmäyksen johonkukuhun läsnä olevaan.

— Ei se ole laita kakara, kuiskasi Kokkolan Karoliina naapurilleen.

— Kyllä kai se "parempien ihmisten" lapsia on, nuhisi Nikkarin Eveliina; hän oli, näet, kaupungissa ennen ollut palveluksessa, ja siellä saanut nähdä noita "parempia".

— Minä en sano mitään, mutisi kuppari-Kaisa, joka myös oli hätähätä illan kuluksi Pynnölään juossut, minä en sano mitään — — —

— Paras se olisikin, myödytti isäntä.

— Minä en sano mitään, alkoi Kaisa uudestaan, vaan sen minä sanon, ett'ei keisarin kuva suotta ollut sen nuuskatoosassa, ja se kivi sitten sormuksessa — ja preivit ja paperit — minä tiedän, mitä mä tiedän.

— Sen mekin tiedämme, ilkkui Koiramaan Eriika.

— Niin aina niin, hyvästi vaan ja kiitoksia paljo puhui Kaisa ja meni ovesta ulos.

Vähitellen seurasi muukin väki hänen esimerkkiänsä ja pian oli kotoinen väki ynnä molemmat mestarit illallispyödyän ääressä; ilta joutui, yö tuli, ja Pynnöläiset panivat huokuulle, uutta työviikkoa vastaan ottamaan.

III.

Sunkreinin kasvatti.

Siinä se oli metsäpolun vieressä, aivan nurmikon reunalla, vähän matkaa laveasta Pohjan niitystä, tuo niin sanottu "littoskivi". Se oli tavallisen huoneen korkuinen, ylöspäin kaventuva, vähäsen sinnepäin, kuin Egyptin pyramiidia olen nähnyt kuvatuksi. Pääsi sen huipulle ihminenkin, sillä pitkin sen kuvetta oli loukeroita, jotka kiipeäjälle jalan sijaa tarjosivat. Hupaista oli muuten nähdä, kuinka Kalterin Ullan vuohet littoskivellä kilinensä leikittelivät. Jyrkkää rinnettä ne juoksivat huimaavaa vauhtia, ja tekivät senkin seitsemän hyppäystä ja kuperkeikkaa. Lapset odottivat puolinaisella vahingon ilolla jonkun noista uskalikoista joka silmänräpäys rapsahtavan maahan ja säärensä taittavan. Vaan loppupäätös oli aina se, että Ullan Kalle sota-päällikön ylpeydellä silmäili vuohiansa ja varmuudella lausui: ei tule mitään meidän muorin kuolemasta. Toiset lapset olivat melkein vihaisia hänellekin siitä, ett'ei heille sattunut huvia nähdä vuohen jalkojansa taittavan. Mutta palataksemme vielä kiveen, oli se kelpo "littoskivi"; aika jättiläistä olisi tarvittu, jos sillä kivellä oli "littosta" eli "voileipiä" heitettävä. Littoskiven juurella oiva lähde; vesi oli siinä kirkasta ja maukasta; ja historiallisena totuutena on mainittava, että Herra Vallesmannikin kerran ryöstöretkellä ollessaan oli littoslähteestä juonut, ja kiittänyt sen vettä mainioksi,

Mutta lähteeltä kiviheiton matkan päässä oli suutari Sunkreinin asumus. Piha oli viheriäinen ja sievä; siinä kasvoi suuri pihlaja ja mehevä tuomi; keisarin kukat prameilivat seinuksella kilpaa orvokkien ja muiden luonnon vapaiden impien kanssa. Itse huoneuksessa oli neljä suojaa: pirtti, sen vastapäätä, eli sen suulla aittahuone, niiden välillä porstua; ja porstuan perässä oli pieni kammari kuin "pääskysen pesä". Hauskalta tuntui kyllä nähdä tuota pientä asumusta. Sen siintyneet kattomalat ja seinät, sen punatut akkunalaudat, valkeaksi savettu katon harjalla törröttävä takanpiippu, aitan nurkalla korkeuteen kohoava viiri kukkoinensa, sanalla sanoen: tuo asumus teki katselijaan hyvän vaikutuksen. Siinä suutari oleskeli silloin, kun ei ollut läänissänsä neulomassa. Sen oli hän perinyt vanhemmiltansa, niiden kuoltua, ja siinä oli hän jo asunut toista kymmentä vuotta ihan yksinään. Hyvin oli hän toimeen tullut; mutta mikäs hänen olikaan! Olihan kuppari-Kaisa sielunsa autuuden uhalla vannonut hänellä olevan aarteen, jonka hän muka pyttyyn kätkien oli haudannut tuuhean kuusen alle. Kaisa tiesi melkein sanoa, missä aarre oli; mutta eihän sitä sieltä saanut kukaan, joka ei uhria tuntenut. Mutta nyt, tämän kertomuksen aikaan, muuttuivat asiat. Vaivais-hoidolta oli hän ottanut turvattoman Marin hoitaaksensa aivan maksutta sitä varten vain, ett'ei hänen äitinsä perintöä, tuota rasiaa sisällyksineen, myötäisi hänen elatukseksensa. Sellaiseen kauppaan olivat kirkkoherra ja vaivaishoito tietysti olleet hyvinkin tyytyväiset, ja Sunkreini otti Marin luoksensa: otti hänen "kasvatiksensa ja lailliseksi perilliseksensä". Hän oli, sanoi hän, mielistynyt tuohon kummalliseen lapseen, jossa kahdenlaiset "elementit" eli elämänalueet (Latinan kielen tuntija tietää kyllä, ettei elementti ja elämä sanalla ole sama merkitys; mutta suutarimme ei tunne latinaa. Elementti on oikeastaan sama kuin alkuaine. Mutta ettei Sunkreininkaan käänös itse asiassa harhaan vie, huomaamme, jos tarkemmin hänen lausettaan ajattelemmme.), hyvät ja pahat, olivat tavattomassa sekamelskassa; hän toivoi voivansa ne hänessä eroittaa, niin että muka hyvät pääsivät hallitsemaan ja pahat väistyivät.

Siinä toivossa oli vanha poika, tuo haaveillen tiedoitseva uskon mies, ottanut vilkkaan, vaan taipumattoman tytön kumppaniksensa. Todella omituinen pari! Kun suutari istui työssänsä, istui Mari pienellä jakkarallansa ja piirteli korkonaskalilla kummallisia piiruja anturanahkaan, tai katseli uutta kuva-aapistansa. Usein sattui että tyttö pisteli parhaan vasikannahan läpiä täyteen; sitten hän asetti sen päivää vasten, kurkisteli sen läpitse, ja sanoi tähtiä katselevansa; joskus hän sinkahutti aapisensa nurin niskoin nurkkaan. Hiljaisesti ja vakavasti nuhteli häntä silloin mestari ja selitti mikä oikein, mikä väärin on. Eikä olisi luullut tuon hurjan näköisen lapsen niin maltillisesti kuuntelevan "isän" puhetta — isäksi oli hän Sunkreinia tottunut jo nimittämään. Ihmeitä toki oli Sunkreini tehnyt, rakkauden voimalla oli hän saanut tytön luottamusta, sillä lapset huomaavat hyvin tarkka-aistisesti, kuka heitä todella rakastaa. Aapista luettiin ahkerasti, ja ihmeen pian Mari lukemaan oppi. Parin vuoden kuluessa ehti hän lukea moneen kertaan Sunkreinin kirjaston. Kirjoituksen oppiminen kävi yhtä sievään, kuin lukeminenkin, sillä peräti terävä pää, sen myönsi Sunkreini hymyillen, oli tuolla "tenavalla". Olipa Sunkreini aivan pulassa tiedonhaluisen oppilaansa kanssa, erittäin kun Böhmeä luettiin. Silloin oli Marilla erinomaisen paljon kysymyksiä tehtävänä, kysymyksiä, jotka ennen eivät olleet mestarin mieleenkään tulleet. Mutta hän syventyi silloin korkeimman salattuun katselemiseen ja uusia selityksiä, henkeviä, asiaan koskevia sai ongelmoiinsa Mari.

Mutta ei ollut tyttö aina niin helposti ohjattava, sillä ei hän suotta "pohjalaista merenalaa" ollut. Usein katseli hän alaspäin, niinkuin ennen Pynnölän peräsängyssä. Usein istui hän littoskivellä ja katseli totisesti yli lavean niitymaan metsän rinnettä kohti. Joskus hän nousi seisomaan sen huipulle silmäilläksensä kauvas metsän siniharmaata rantuetta kohti. Äänetönnä kuunteli hän silloin, kuinka

käki kukahteli isossa korpikuudessa, tahi kuinka "taivaan vuohi" mökötti aivan maallisten kaimojensa tavalla. Luonnon elämä, tasamaan raikas metsä-ilma oli Marin paras toveri. Kun luonto iloitsi, iloitsi hänkin; kun metsä huokaili, huokaili hänkin. Väliin nousi hän kivellensä ja huuhuta huijaili tyyneen iltailmaan. Kymmenkertaisesti vastasi silloin jylheä hongisto ja läheinen Kallasvuori. Huu, hui, kaikui silloin ylt'ympäri, ja Mari oli iloinen ja tyytyväinen ainakin siksi kerraksi.

Kun taas Ullan Kalle toi metsästä vuohensa littoslähteelle juomaan, niin uutta hauskuutta oli silloin Marilla ei Kallesta, sillä häntä ei Mari oikein suvainnut, vaan hänen vuohistansa. Vohlain kanssa kirmasi hän littoskivellä, kiipeili ja hyppeli niin vallattomasti, että Kalle, joka oli vanhempi iältään, pelkäsi hänen päistikkaa lähteesen putoavan.

— Älä putoo, älä putoo, ett'ei niskaluut mene suuhusi, huusi hän varoittavasti tyttölle.

— Älä putoo, matki tyttö, älä putoo Kalle, ett'ei äitisi toru.

— Kuinka ma tästä putoon, mätähän tässä on allani ja vahva maa, muistutti ällistellen Kalle, joka venyi lonkallaan kiven juurella ja katseli kirmaajoita.

Osasipa Mari suuttuakin leikkitoverilleen. Vihan vimmassa rupesi hän yht'äkkiä painimaan isompien vuohen kanssa — vohliin hän harvoin kajosi — ja koetti sysätä niitä alas kiveltä. Mutta näppärästi juosta kapitti vuohi kiven lapetta alas, tuli maahan ja oli taas silmänräpäyksessä huipulla, ja alkoi sarvillaan tonkia Maria. Leikkinä pitivät vuohet vain Marin vihanosoituksia. Ja sentähden olikin Kalle varma asiassansa, hymyillen hän vain sanoi:

— Ei siitä Mari mitään tule, että vuohi putoo.

Silloin oli Mari niin äkäinen, ja katsoi Kallea ja hänen nelijalkaisia tovereitansa niin tuiman pistävällä silmäyksellä, että paimen huusi paimenettavansa luoksensa ja lähti pois. Mennessänsä hän huusi: Sinä sen tulen tuonainen Pohjalais-Maija, kuinka oletkin häijy, olet kuin oletkin sinä vaihetettu pirun kakara!

Silloin istui Mari taas kivellä ja katseli alaspäin. Hän näytti paljon miettivän. Silmät tuijottivat lähteesen, huulet olivat uhkamielisesti kiini puserretut, silloin tällöin pudisti hän päätänsä, saadakseen vallattoman tukkansa silmäin edestä poistetuksi. Mutta sulipa sydän viimein, ja lauhkea itku kostutti mustan säkenöitsevät silmät.

Näin oli tapahtunut usein littoskivellä. Ullan Kalle tuli usein, heitti lonkallensa kiven juurelle, ja katsella töllisteli avosuvin kivellä kirmaavaa imeä. Usein muistutti hän vihoissansa Marille tuota vaihetushistoriaa, eikä silloin leikki maistunut Marista enää miltään.

Ajat ne kuluivat vähitellen. Minuutti minuutin, hetki hetken lisäksi, siitähän syntyi aika — äpö ääretön. Vuodet vierivät; hiljaisuudessa eleli Sunkreini kasvattinsa kanssa. Ihmisillä oli paljon tekemistä siitä, kuinka he oikeastaan toistensa kanssa toimeen tulivat. Sunkreini ei enää käynyt läänissänsä neulomassa muualla, kuin Pynnölässä, sitä vastaan teki hän enemmiten työtä tykönänsä. Kyllähän Sunkreinilla ihmisiä kävi, mutta hänen perhe-elämästään ei päästy hullua harmaammaksi. Pienen pöydän ääressä istui useimmiten tummasilmäinen, lukein uuden näköisiä, kannettomia kirjoja — kirjoja, kelta-, sini- ja musta kantisia oli epäilyttävässä määrässä ilmaantunut pieneen klasikaappiin — tai istui hän neuloen. Se oli erittäin kummallista monen mielestä, ja kuka hänen sormensa oli neulalle totuttanut, siitäkkin oli eri mieltä; toiset sanoivat hänen Pynnölän emännän luona koulua käyvän, toiset taas tuumasivat, että joka pikilangalla osaa neuloa se pikiämättömänkin kanssa toimeen tulee s.o. että Sunkreini itse olisi häntä opettanut; Kuppari-Kaisan elävä vakuutus taas oli, että tuommoiset vaihdokkaat osaavat tehdä kaikkia — jo ennen syntymäänsäkin. Ehkä oli näissä mielipiteissä vähän perää kussakin, mutta tavatonta oli vaan tuon kakaran terävyys ja näppäryys naapurien mielestä. Pienet taloustoimet teki hän tarkalleen: ihme kuinka hän miehisen ihmisen "huushollissa" noin oli oppinutkin! Priskin Lilja, jolle hän Sunkreinin käskystä oli kerran omaa tekemäänsä sahtia tarjonnut, todisti lujasti sen olleen, kuin "tupultti olutta". Vielä kummempaa oli kuitenkin se, että hänen neuloksensa oli hienompaa, kuin muiden tyttöjen, rihmansa tasaisempaa kuin vanhojenkin rihman kutojien; neuloipa hän kuorenuotan laiseen kankaaseen sellaisia koukeloitakin, ettei kukaan ennen ollut nähnyt — mutta ne olivat kotosin tuolta — tuolta hornasta varmaan, oli Kaisa päätelty. Ja tuo tumma, terävä katse, se se oli kamalin kaikista. Olihan lapsi kurja tavallisesti nöyrä, vähäpuheinen tyttöriepu, mutta niin äkkinäinen ja tuulihattu. Mutta kuinkas kävi kerran Keinumäellä? Silloin hän oli toisella kymmenellä jo pari, kolme vuotta. Hän nojasi kauvan aikaa mietteissään vanhaa leppää vasten, katsellen kuinka toiset nuoret kiikkuivat; mutta armas, kun keinu jäi tyhjäksi! Silloin hän hyppäsi kuin raivio siihen, rupesi polkemaan ja laulamaan, ja lauloi niinkuin pakana, ja polki kuin villitty. Ympäri rupesi keinu menemään kuin kela, ja hirveän huimasti kiersi siinä keinun kaljua urhean uskalias tyttö. Eipä siinä keinussa ollut sillä tavoin mennyt Koivulan Ristokaan, joka kuitenkin oli uskaliain kylän pojista, Kauhistuksella katselivat nuoret "suutarin Majan" huimaa keinumista.

— Nyt sen on taas se peijooni sisässä, kuiskailivat he toisilleen.

Ja hirveesti huokuen, kuumana ja hikoilevana pudota mätkähti Mari nurmelle. Onni ettei tolppiin ja tukipuihin mäsäksi mennyt! Kaikki olivat säikäyksissä ja neuvottomina.

Sattuiko Maria, uskalsi Koivulan Risto vihdoin häneltä kysyä.

— Ei, oli Marin lyhyt vastaus. Pois hän sitten läksi Keinumäeltä taaksensa katsomatta.

Kunnahalta katseli Halkipohjan nuoriso mustatukkaista, sinihameista imeä, hän kun riensi helevän vihreää oras-vainion syrjää kotiansa kohti. Totisena oli erittäin Koivulan Risto.

Näin kului vuosi vuodelta; Marista ei sen selvempää metsäkylmällä saatu. Mutta asia vanhettui. Pidettiin luonnollisena, että Pohjalais-Maija oli sellainen, kuin hän oli. Enemmän ihmetelty, jos hän toisellainen olisi ollut. Mari parka! Kuinka vähän kukaan ymmärsi, tai sittemmin on ymmärtänyt, mikä hänessä oikeastaan liikkui!

Niin ehti Marikin rippikoulun ikään. Ja kirkolle Sunkreini kasvattinsa lähetti, ja toimitti hänet suntiaalle korttieriin. Yhdessä Pynnölän Kallen kanssa samosivat he maanantai-aamuisin metsäpolkua kirkolle, yhdessä tulivat he takaisin perjantai-iltasin. Kolmantena oli joukossa Ullan Kalle; hän oli tosin paria kolmea vuotta vanhempi, mutta hän olikin jo kolmatta "löysiä" koulussa; ja kirkkoherra sanoi epäiltäväksi asiaksi, pääsisikö hän nytkään "edes". Suu auki oli Kalle katsonut kirkkoherraa silmiin ja mutissut hampaittensa välistä: vai niin.

Mari sitä vastaan oli osannut lukea sekä sisältä että ulkoa; olipa hän osannut vastatakin papin kysymyksiin. Se vaan oli paha, että hän joskus oli hajamielinen eikä tiennyt, mistä kysymys oli. Silloin loi kirkkoherra häneen lempeän-moittivan silmäyksen, ja Mari kuunteli taas ja katsoi suurilla mustilla silmillänsä opettajansa huuliin. Rippikoulun loppupäätös oli se, että Mari oli niiden 70:n joukossa, jotka katsottiin tarpeellisesti valmistuneiksi Herran ehtoolliselle. V:n seurakunnan lapset laskettiin Juhanneksena ripille. Sen toimituksen on jokainen lukija nähnyt, jonkatähden kertomus siitä saakin jäädä sikseen, vaikka aine olisikin kiitollinen, kuten sanotaan. Mainittakoon vaan, että suutarin Mari oli merkillisen eroava muusta joukosta. Valkea hame, päässä ei yhtään mitään, korpinkarvainen tukka vain valui hartioille. Lempeän tyynenä polvistui hän sakramenttia saamaan. Mutta kyllä olikin kirkkoväellä pakinaa "mustantokosta" työstä. Häntä arveltiin jos joksikin.

— Tuoko nyt on se suutarin ihmelapsi, kysäsi eräs rusthollin emäntä Pynnölän emännältä.

— Se on Sunkreinin kasvatti, vastasi viimemainittu.

— Eikä edes liinaripsua päässä, vaikk' on pyhä toimitus ja armotyö, kuiskasi Tanomäen Priita kuppari-Kaisalle.

— Pakana kuin pakana, huohti Kaisa hurskaasti ja pani kätensä ristiin.

Loppuivat ne kirkonmenot, ja väki riensi kotia. Ja matkalla vasta paljon "mustalaistytöstä" haasteltiin. Mutta virsikirjat kainalossa asteli pieni parvi tuttaviamme monenloukeroista polkua kohden Halkipohjan kulmaa. Siinä oli Sunkreini kasvattinensa, siinä Pynnölän haltijat poikinensa, siinä Saksmani, siinä Priski-Heikki, siinä kuppari-Kaisa punaruutuisessa hameessansa kiikutteli sauvansa nojassa. Ullan Kallen oli käynyt juuri niinkuin kirkkoherra oli epäillytkin. Kotomiehenä taas Pynnölässä oli pitkä ja laiha kalmea Priskin Liisa.

Siinä nyt asteltiin lämpimänä juhannuspäivänä, puhuttiin ilmanlaadusta, pellon pehmydestä, juhannushallasta ja jos jostakin. Vaan äänetönnä astui kasvatusisänsä rinnalla valkohamehinen Maija.

Ensin oli lakeoita vainioita, sitten kukkivaa niityn nurmea, sitten upeaa kuusimetsää, sitten tultiin vihreään koivistoon, joka Pynnölän hevoisha'assa lehviänsä levitti; pitkin linnaniemen niityn aitoviertä kasvoi lemuavia pihlajia sekaisin tuomien kanssa, ja edempää, vasikkaha'an koivulehdikön alitse kiilsi juhannusaurion huikaisevassa valossa Pynnölän järven sinikirkas pinta; kiviheittomatkaa vielä pitkin kotovainion pientareta, niin oltiin jo Pynnölässä.

Siellä oli Priskin Liisa laittanut tukevan päivällisen. Päivän kunniaksi oli valkea liina levitetty pöydälle ja seinäkaapista oli tammilautaset otettu esille ja pöydälle kauniisen järjestykseen asetetut. Mitäs muuta kuin mentiin aterialle. Kalle ja Mari olivat ääneti, niinkuin sopikin; toiset ne pakisivat kaikellaista.

— Kukahan se vieras herra tänään siellä kirkossa oli, kysyi emäntä.

— En tiedä minä suinkaan, lausui isäntä, vaikka kyllä näin hänen ensin perä-ovella, sitten meni hän

kuoriin asti, ja katseli rippilapsia koko ajan niin tarkasti.

— Niin, selitti Saksmanni, kyllä minä sen vehkeet näin, ensin istui hän vieressäni käsityöläisten penkissä, vaan kun hän meni kuoriin, menin minäkin perässä, voidakseni paremmin kuulla lasten vastaukset. Tutkimisen jälkeen riensi herra unilukkarin luokse, ja unilukkari — me laulumiehet olemme hyvät ystävät — kertoi hänen juuri kysyneen Marin perustusta.

— Kyllä tunsin jonkun olleen takanani ja katselleen minua, tunnusti Mari punastuen.

— Minä näin hänen muotonsa muuttuneen ensin punaisen, sitten vaalean karvaiseksi, kertoi Saksmanni.

— Tämä jotain merkitsee, tuumaili Sunkreini.

— Kyllä vissiin, vakuutti isäntä.

— No, mitä ihmeitä lieneekään tekeillä, päivitteli emäntä.

— Se rikas herra on vissiin heittänyt silmänsä Mariin, niin minä luulen, lausui varmuudella Priskin Liisa.

— Minä tiedän, mitä minä tiedän, pakisi kuppari-Kaisa salaperäisesti ovensuusta, jossa hän söi osaansa kädestään.

Ja vielä enemmän keskusteltiin sinne tänne herrasta, joka Marin perustusta oli kysynyt.

— Kaikki on Herran kädessä, oli Sunkreini lopuksi sanonut; ja se päätös oli kaikkein mielestä viisain. Parin hetken perästä päivällisvieraat erosivat.

Kun Sunkreini oli päässyt kotia kasvattinsa kanssa, istuivat he pienelle rahille pihlajan juurelle. Siinä imi mestarin sielu iki rakkauden tuoksua juhannus-illan juhlallisessa tynnessä. Monasti oli hän puhunut Marille, miten korkein rakkaus on pukeutunut moninaiseen pukuun, miten se kedon tuhansista kukkasista ja taivaan tähtitarhasta luo meihin sydämellisiä silmäyksiä. Sitä rakkautta näytti mestarin sisällinen silmä tähtäävän, sitä samaista oppilaskin sydänriemulla nautti; rauhallisen kirkkaina olivat vanhan pojan kasvot, juhlallisen tyyni oli sillä kertaa immen silmä.

— Isä, alkoi Mari puhua, olen usein ollut niin paha ja vallaton.

— Miksi, tyttöni, sitä nyt muistelet; eikö anteeksi-annon sana ole sieluusi sattunut?

— Kyllä, mutta sanokaa isäni, eikö se toinen enää saa minua valtoihinsa?

— Mikä toinen? puhu tyttöni!

— Se — se, joka saattaa minut niin onnettomaksi!

— Meillä kaikilla on jäsenissämme toinen laki, joka sotii mielemme lakia vastaan, se ei tule pois juuritetuksi ennenkuin kuolemassa, vaikka tosin sen voima päivä päivältä on heikontuva.

— Ei, isä, minä tarkoitan toista. Kylän lapset sanovat minua — nyt säihkyi immen silmä — he sanovat minua vaihetetuksi. Ja minä tunnen, ett'ei se olento, joka huutaa ja hurjistuu, olekkaan minun olentoni. Onko perää, että pahalla on erityinen, salainen valta minussa, onko mahdollista, että kätkeyeseni pantiin pahuuden luomus? Sanokaa, isä kulta, sanokaa, minä olen niin onneton!

Kauhistuksella kuuli suutari hämärää selitystä siitä aatteesta, joka tytön nuoreen mielikuvitukseen oli sattumalta, kuni paha siemen varahantanut ja vihdoin koko olennon anastanut.

Ja Sunkreini selitti asiata, selitti laveasti ja juurta jaksain. Himokkaasti otti Mari jokaisen sanan hänen huuliltansa. Niinkuin parantava palsami oli hänestä tuo levollinen, rakkautta henkivä puhe. Hänen kasvonsa loistivat ilosta, ja isän kaulaan karaten hän virkki:

— Minä olen siis Mari, äitivainajani oma lapsi, ja minullakin on oma sielu, Jumalan luoma, puhallus Hänen Hengestään, niinkuin olette sanoneet; minä en ole siis paljas hirveä pelätti, jonka pimeyden henki on ilmoille tuonut.

— Sinä olet oman äitisi lapsi, minun lapseni ja ennen kaikkia Luojan rakkauden lapsi; älä enää laske tuollaista ajatusta mieleesi: se on vaan kiusaus.

— Ja se on minua kavun kovasti kiusannut. Tuntui usein niin kummalliselta — älkää vain suuttuko isä

kulta — tuntui usein niin kummalliselta, ollessani täällä yksin kotona.

Kun tuuli humisi pihlajassa ja sinikukat nyökyttivät päitänsä, tahi kun littoskiveltä katselin kauvas, kauvas taivaan rannalle, niin silloin tuli niin kovin ikäväni. Muistin äitivainaatani, ja hänen kuolemansa kalpea kuva on aina ollut edessäni. Kun vaan panen silmäni kiini, niin muistan viimeisen yön, jonka olin äitini kanssa; muistan, miten hän sairasti ja huokaili koko yön, siunaili minua ja silitteli päätäni; silloin tartuin häneen ja luulin kuoleman ottavan minutkin. Aamulla kuulin kummallista puhetta, josta ymmärsin lasten pitäneen minua jonakin oikein suurena hirviönä. Ja samallaista puhetta olen kuullut yhä edelleen.

— Tyhmäin ihmisten raakaa pakinaa; voi tyttöseni.

— En uskaltanut edes sinulle, isäni, puhua salaisuuttani, koska pelkäsin, että kauhistuisit ja hylkäisit minut peijoonina, niinkuin kaikki muutkin ovat tehneet, vaan pidin sen itsekseni. En edes itsekään ymmärtänyt sitä oikein selvästi, enkä luullut sinunkaan ymmärtävän, vaan pitävän sitä lapsellisena mielihoureena. Minä halasin usein muuttua pienen pieneksi itikäksi ja kätkeytyä kukkasen kupuun, tahi saada suuret siivet sivulleni ja lentää kauvas, tuonne siintävään avaruuteen ja muuttua pieneksi, vaalean siniseksi pilven laikaksi, haihtua taivaan sineen ja siellä yhtyä äitivainajani kanssa. Mutta kun en sellaista onnea voinut saavuttaa enkä päästä korkeammalle, kuin littoskiven huipulle, niin silloin syttyi sanomaton tuska rinnassani; minä vääntelin yksinäisyydessäni itseäni, enkä aina muidenkaan aikana voinut hillitä tuskaani.

Miettiväisesti ja silmä nehkeänä, oli Sunkreini Marin puhetta kuunnellut; hän virkkoi: lapseni on ajaa lennättänyt kummallisilla hevosilla; syvään sieluun paljon mahtuu.

— En ymmärrä isä. Kerran kuulin räätälistä hiljaisen soiton; minä hiivin hänen huonettensa taka. Kuulin hänen laulavan ja soittavan; silloin oli hyvä ollakseni; mutta kun soitto lakkasi, tunsin aivan samaa, kuin Keinumäellä kiikusta pudotessani. Uskalsinpa kerran mennä sisäänkin, ja räätäli soitti ja lauloi minulle. Anna isäkulta anteeksi että tein sen tietämättäsi; mutta minun täytyi saada sitä kuulla, vaikka tiesin, ettet ole erittäin soitannon ystävä. Minä kävin usein siellä, hän soitti ja minä lauloin hänen tekemiään lauluja; silloin, luulen, olin Mari.

Ja isän kaulahan kapsahti tyttö; pehmeät kätensä kietoi hän hänen kaulansa ympäri ja pyysi uudestaan anteeksi.

Sunkreinin ääni vapisi ja silmä oli entistä levottomampi, kun hän lempeästi työnsi tytön pois ja lausui anteeksi-annon sanan.

IV.

Uusia tapauksia.

Aikoja kului, ja Mari oli jo kukoistava impi. Ei hän juuri korea ollut sanoivat tytöt; mutta pojat myönsivät yksimielisesti, että vaikk'ei hän ollutkaan "punainen ja valkoinen," vaan mustanverevä, niin oli hän kumminkin "herrasväen kaunis", sillä tuommoisistahan ne herrasväet juuri kuuluvat "tykkäävänsäkin."

— Kuuluuhan sillä sentään olevan ylkämiehiäkin, tiesi Priskin Liisa kertoa Pynnölän klihtaustalkoossa.

Ja siihen juttuun kävi muijatusina kiini, kuin koira kalikkaan. Klihdat melkein taukosivat työstänsä yleisen hartauden takia, joka jutun johdosta oli ilmaantunut Pynnölän pellavariiheen. Siellä sitä suutarin Mari maalattiin jos jonkin karvaiseksi.

— Niin se Koivulan Ristokin on olevinaan yli muita, "fiini ja ylösotettu", selitti Kalterin Ulla, käy simisäkissä ja vapriikin verassa, että läikkyy — —

- Ja paikkauttaa joka viikko saappaitansa Sunkreinilla lisäsi Kairaniemen Eriika.

— Niin poika saa elää oman päänsä mukaan; ei ole isää eikä äitiä parempaan neuvomassa.

— Vielä se sen taitaa, vaikk' on taatimiehiä. Kummia kuuluu, maailma on villissä; ihmiset puhuvat tyttörassusta vähän niin ja näin, valitteli Tanomäen Priita vastaukseksi Eriikan puheeseen.

— Voi nyt, voi nyt, vai niin, no kun yhdeksän sutia, kuului kymmenkunnilta naispuolisilta huuililta.

Luhassa loukutti pellavia Pynnölän miespuolinen talkooväki. Siellä ärähti vähäsen isäntä, ja heti akkojen arvostelu taukosi, ja Mari jäi rauhaan.

Silloin muijien suu kävi supukalle, tulta iski Tanomäen Priitan silmä, ja kiukkuisen voimakkaasti raatelivat klihdan rautaterät pellavasormaisia: seka-äänisesti läikkyi taaskin klihtojen kymmenlukuinen kuoro, jota viisi loukkua luhan puolella säesti.

— Hyvää huomenta, kuului riihen portailta, vähän ruotsinvoittoisesti.

Taukosi silloin Tanomäen Priitan klihta, joka oli lähinnä ovea ja kummastuneena katsoi Priita tulijaa.

Mikähän nyt Priitan on, ajatteli Eriika antaen sormahaisen, jonka juuri oli ottaa käteensä, pudota takaisin pellavaläjään.

Ja niin taukosi parhaimmassa järjestyksessä, yksi toisensa perästä, kaikki kymmenen klihtaa; ja samassa järjestyksessä rupesivat niiden arvoisat emännät katsomaan ulos syysaamun sumuiseen hämärään.

Se oli hienon näköinen herra, musta hattu päässä ja kultasankaiset klasisilmät nenällä. Hän toisti tervehdyksensä: hyvää huomenta.

Nyt vasta vastasi talkooväki, Priita ensinnä, sitten toiset:
Jumal' antakoon!

— Tiedättekö sanoa minulle, missä suutarimestari Sundgren näillä paikoin asuu, kysyi hän.

— Jaa suutariko, tutkaili Priita.

— Niin, suutari Sundgren, oli vastaus.

— Niin, Sunkreinia se kysyy, selitti Kalterin Ulla.

— Kyllä se täällä' asuu; kun menee polkua tuonne niityn syrjään ja siitä kääntyy pyörtänöä myöten, niin sitte siin' on kanssa suutarin asunto mäen takana, neuvoi Priita yhdessä henkäyksessä.

Herra murisi jotakin itsekseen ja pyysi sitten lyhyesti saattajaa. Priita pani päähänsä liinan ja astui riihestä ulos. Herralla oli ollut saattomies aina pitäjään "aukealla asti", mutta hän oli outo näillä seuduilla eikä osannut edemmäksi, kuin Pynnölään. Hän sai palkkansa. Herra läksi Priitan kanssa Sunkreinin asunnolle.

Toimekkaana mennä tohotti Priita edellä; missä veräjä, sen hän avasi selki seljälleen, missä portaiden avulla aidan yli oli mentävä, siinä hän repeli aidasta irti aidaksia, missä vetinen paikka, siihen hän mäittäsi lahoja puita ja kiviä.

Puoli ivalla, puoli harmilla oli herra sanonut:

Luuletko sinä, että minä olen yksi lokomotiivi?

— Jassoo, vai lokomotiivi, korkea virka, arvaan, jassoo, soo, monta on virkaa, esivalta tarvitsee kaikkia; voi, voi tulkaa täältä, ett'ette suohautaan mene, korkeasti oppinut ja ylistettävä lokomotiivi! Näin hopotti Priita ja mennä sutasi edellä että "pää kolmantena jalkana".

Ja niin päästiin neljännestunnissa Sunkreinin asunnolle. Priita sai "juomarahaa" 25 kopeekkaa; hän olisi mielellään katsellut, mitä siitä peräksi oli tuleva; mutta portaille saavuttua oli herra lyhyesti sanonut: mene nyt klihtaamaan! Ja mitäs Priita muuta taisi, kuin mennä? Mutta Pynnölän riihessä kertoi hän kummia uteliaille kuulijoille: eräs suuren suuri virkamies, lokomotiivi oli tullut suutarille tutkimaan Marin perustuksia; ja mitä kaikkea nyt saivatkaan ihmiset vielä kuulla ja nähdä!

Mutta lyhyt oli herran käynti Sunkreinilla. Hän oli, puhuen asiansa suoraan, sanonut olevansa Marin isällinen ystävä. Viime juhannuksena kaksi vuotia sitten oli hän puolisonsa kanssa tehnyt huvimatkan V:n kirkolle laivalla, joka suvisin kaupungista teki tämmöisiä huvimatkoja lähipitäjien kirkkoille. Kirkossa hän oli nähnyt tytön, joka oli erään hänen nuoruutensa ilmi-elävä kuva. Asiasta kyselyään oli hän saanut tietää, että Marin äiti oli ollut juuri tuo nuoruuden ystävä, erään köyhän pappivainajan tytär Pohjanmaalta. Hänen nimensä oli ollut Adelaide S; ja köyhä kun oli, täytyi hänen jo varhain olla vieraan palveluksessa. Rikkaan maakauppiaan Salmell'in perheessä oli hän ollut, kuten sanotaan, huushollin päällä usean vuoden. Salmell'in poika Akseli, tulinen pohjalaisnuorukainen, oli rakastunut kauniiseen Adelaideen, ja pian oli liitto iänikuinen tehty nuorten välille. Mutta vanha patroona oli sydäntynyt hirveästi, ajanut Adelaiden lapsinensa häpeällä pois ja lähettänyt poikansa kavaluudella sitä kyytiä

merille. Tyttö sai kuljeskella lapsinensa sukulaistensa luona, elää halveksittuna heidän armoillaan ja kärsiä lankeemuksensa hedelmiä. Niin oli hän kuljeskellut usean vuoden, milloin neuloen, milloin mitäkin tehden elatuksensa takia. Akseli oli hädin tuskin saanut laivan kannelta pistetyksi kirjeen lapun eräälle kalastajalle, joka sen toimitti Adelaidelle. Sitten eivät he olleet toisistaan mitään tietäneet.

Kun nyt Sunkreini kertoi Pynnölän yövieraan viimeisestä, niin vieras herra oli äänetönnä tuijottanut lattiaan ja painanut harmaan päänsä käsiinsä. Sitten oli hän mennyt syleilemään Maria, mutta arkana oli Mari ja vetäytyi pois hänestä.

Sunkreini oli ottanut valokuvan rasiasta ja tarkastellut vuoroin sitä, vuoroin vierastaan ja sanonut päättäväisesti:

Te se olettekin Akseli ja Marin isä. Eikä herra sitä takasin ajanutkaan, hän oli valmis ottamaan Marin luoksensa, hän kun oli varsin yksin perityssä kartanossaan, sillä hänen rouvansa ja pieni tyttänsä olivat kuolleet, tyttö jo monta vuotta sitten, rouva vuosi takaperin.

Mutta oli Mari kylmä ja heltymättömän näköinen. Kun vieras lähestyi häntä rakkautensa vakuutuksilla, sanoi hän:

Tiedättekö, kuinka paljon äitini on kärsinyt, ja kuinka paljon minä olen kärsinyt teidän tähtenne ja kuinka paljon vielä saan kärsiä?

— Nyt loppuu kärsimises; sinä tulet tietysti kanssani?

— Kärsimistä on hautaan asti, vastasi Mari.

— Tämä puutteellinen olo on niin vaikeata sinulle, nyt se muuttuu, selitti vieras. Minun luonani on sinulle tarjona elämän ilo ja onni.

— Kiitän, vastasi Mari; mutta oloni on liiankin hyvä minulle. Ette suinkaan, isäni te, minua hyljää, sanoi hän rukoilevasti Sunkreiniin kääntyen.

— Mutta täällä alhainen metsäkulman elämä, siellä sivistyksen valo ja monet muut edut, puhui Sunkreini.

— En ole sivistynyt enkä hieno, mutta sen verran tiedän, että olen kovin vähätietoinen, enkä sovi ylhäisten seuroihin. Antakaa isä kulta minun olla täällä, rakastakaa minua kuin ennenkin; ja te vieras, joka sanoitte itseänne isäkseni, antakaa minun olla täällä, minä siunaan teitä ja rukoilen puolestanne.

— Vai semmoisia, hm, hm, semmoisia on tyttö täällä talonpoikain joukossa oppinut.

— Eihän siinä liene mitään pahaa, kysyi terävästi Sunkreini.

— Lörpötyksiä, lörpötyksiä, joita et itsekkään ymmärrä, olet, suutari, tytön päähän ajanut. Tyttö tuletko kanssani, niin sinusta tulee ihminen; tosin olet hyvin metsäläisen näköinen, mutta seura ja uudet elämän tavat kyllä — — —

— En, vastasi Mari, ja mustat silmät säihkyivät taas kummallisesti, en milloinkaan; sillä meillä ei ole sama henki.

— Ilmi äitisi, nuot silmät, puhe, sanoi vieras innoissansa, ja kuin nuorukainen, nousi hän nopeasti seisomaan ja painoi palavan suudelman tyttärensä huulille.

— Jätä minut, sinä toinen isäni ja siunaa minua, koska kerran olen lapsesi, puhui Mari kiihkeästi.

Ja vieras puhui; — äitisi rakkaus, joka oli puhdas kuin lapsuuden unelma, varjotkoon sinua lapseni; muuta siunausta en voi sinulle antaa.

— Siunaa minua Herran nimeen.

— En voi, en tahdo lapseni.

— Sinä olet siis — sitä jo aavistin, voi, ja kuitenkin olet isäni.

— Pidä lapseni uskosi ja toivosi, sinä olet onnellisempi minua; näen toki, ett'ei meillä ole sama henki.

— Eikä sama rauha, jatkoi Sunkreini.

— Niin, vastasi vieras.

— Eikä sama toivo.

— Niin, niin.

— Eikä sama voima kärsimään.

— Ei.

— Eikä sama ylevä esikuva.

— Ei; mutta älä tuomitse onnetonta isääsi liian ankarasti, Mari, puhui vieras; minua petettiin hirmuisesti; juonilla saatiin minä siihen luuloon, että äitisi oli uskonon minulle, ja ennenkuin asian laita selveni, olin jo laivalla tarkan valvonnan alla. Sattumus teki, ett'en voinut palata, ennenkuin monen vuoden perästä, monen pitkän vuoden, joiden jokainen päivä tiesi kertoa niin paljon kavaluudesta ja itsekkäisyydestä. Ei ihme, jos onneton isäsi, paljon kärsittyään, on menettänyt uskonsa hyvään voimaan ja näkee maailmassa paljaita houkkioita.

— Onneton, huokasi Mari.

— Jää tänne, tyttöni, jää, se on ehkä sinulle ja minulle paras.

— Herran kiitos, sanoi Sunkreini, korkeimman käsi johtaa elämämme juoksun.

Ja niin se asia päätettiin kaikessa sovinnossa; ja puolipäivän aikaan lähti vieras herra pois.

Ei kukaan varmuudella tietänyt, mitä hän oikeastaan oli toimittanut. Huhuja siitä kulki kaikellaisia, erittäin oli Kaisa aina varma asiassaan; mutta akka parka oli niin usein lyönyt kirveensä kiveen, ett'ei häntä juuri suurin uskottu.

— Etköhän, lapseni, milloinkaan ole katuva, että hyljäsit luonnollisen isäsi, kysyi Sunkreini.

— En, isäni, sillä ensiksikin en olisi voinut häntä seurata lisäämättä hänen onnettomuuttansa, ja siksi toiseksi sanoohan sanassa: "Joka rakastaa isäänsä tahi äitiänsä enemmän kuin minua, ei hän ole minulle sovelias".

Rauhassa ja levossa taas joku aika edelleen elettiin. Mari tosin oli entistään murheellisempi, ja siihen hänellä oli omat pätevät syynsä; ja nuot ikävät huhut, joista Pynnölän klihtaustalkoossa oli puhe, saapuivat Sunkreinin korviin. Ja mikä ikävämpää oli, Sunkreini rupesi näkemään huhujen olevan todenperäisiä.

— Niin nyt on laita, isä, sanoi eräänä iltana Sunkreinin Mari istuessaan pöytänsä äärellä. Luulin jo päässeeni "siitä toisesta", mutta petyin. Luulin olevani korkealla kalliolla turvassa, vaan lankesin kauheasti.

— Herra armahda, huokasi Sunkreini.

Ja hirveän hirveä oli Halkipohjan kulmalla melu, kun tapahtui se, mitä huhu oli ennustanut.

Mari sai kärsiä häpeään; hänen sydämensä oli pakahtua ollessaan polvillaan kirkkoherran edessä, hän kun luki, miten tuo "eteenasetettu ihminen perkeleen yllytyksestä ja oman pahan luontonsa houkutuksesta oli langennut syntiin kuudetta käskyä vastaan". — Todella oli hän pahan vallassa; sielunsa oli pohjattomalla ikävällä himonnut vaipua tuntemattomaan ihanuuteen, ja siinä sielunsa poltteessa oli hän hairahtunut.

Mutta rehevänä rehvasteli upeassa Koivulassa Risto. Ei se poika isäänsä tullut, sillä isä oli tarkka ja raitis talon-mies, vaan poika rupesi ankarasti herrastelemaan. Isänsä perinnöllä laitteli hän uljaita kaluja, osteli hiljumiä oriita, markkinoilla rupesi hän käymään ja väkeviä maistelemaan. Todella vahinko niin sievästä pojasta! Viiden kolmatta vanhaan oli hän oiva mies, eikä Marin vaikutus häneen ollut suinkaan vähäksi arveltava. Mutta markkinat, korttipeli ja irstas seura vieroittivat hänen mielensä tuosta pohjalaishempukasta, sillä kielletty hedelmä on ihana nähdä, ja lupaa paljon, vaan perästäpäin se karvastelee. Niin hänkin unohti viattoman herttaiset onnensa päivät Halkipohjan kunnahilla haaveksivan Marin kanssa, unohti ne, ja jos muistikin niitä, niin muisti ylenkatseella.

Toisesta pitäjäästä nai hän ja upporikkaan sai hän; ja komea oli elämä Koivulassa, siellä oli Jumalan vilja ja tanssi sydänten riemuna.

Pian se Marin pikku Joel kuoli; Herra sen korjasi pois huonon äidin hoidosta, ajatteli Mari.

Ja kun Sunkreini ja Mari Pynnölän hevosella eräänä sunnuntaina olivat kirkolla käyneet pienokaista hautaan viemässä, niin paluumatkalla ajaa kiidätti Risto emäntinensä kuorskuvalla oriillaan heidän ohitsensa. Silloin mutisi mestari itseksensä, ja Marin silmä se säkenöitsi taas entisellä tavallansa. Hän näytti taistelevan itsensä kanssa kovaa taistelua. Niin he nyt istuivat re'essä, ja kaukana heidän

edellänsä lennätti Koivulan nuori pari.

— Isä, sanoi Mari, olet niin usein puhunut minulle iki-ihanuudesta, johon sielu autuaasti uinahtaa; tiedän siitä koko joukon, vaan osoita minua nyt todella itse siitä osalliseksi pääsemään.

Ja Sunkreini puhui ihanasti siitä alkuperäisestä kauneudesta, joka saa ihmisolennon katkonneet kielet taaskin sopusointuisesti väräjämään. Ja Mari kuuli ja kätki.

— Isä, sanoi hän taas, olet kertonut minulle äärettömästä totuudesta, josta kaikki totuus on kotosin, opeta minua omistamaan tämä totuus itselleni, niin että se todella minussa asuu.

Ja Sunkreini selitti, että on olemassa elämää antava totuus, jonka saa jokainen, joka täydellä todella sitä etsii ja noudattaa.

— Isä, sanoi Mari vieläkin, opeta minua piiloutumaan siihen rakkauteen, joka "peittää paljon rikoksia", ja joka "syntisiä vastaan ottaa".

Ja isä puhui kirkastetuin kasvoin, kuinka rakkaus ympäröi meitä silloinkin, kun sitä vielä vastustamme. Kirkastui silloin Marinkin kasvot; hän oli kaiketikin löytänyt totuuden, ihanuuden ja rakkauden iki lähteen; ja samassa kun hän oli havainnut olevansa aivan voimaton, samassa oli hän äärettömän voimakas. Olihan hän nyt voimallinen, koska saattoi sanoa, vaikka tosin paljon taisteltuaan: Jumala siunatkoon Ristoa ja hänen emäntäänsä! — Niin he nyt puhetta pitäen saapuivat kotia. — — —

Ei ole enää kertomukseemme monta sanaa lisättävä. Tuttavistamme ovat useammat menneet menojojansa. Sunkreini ja uskonon Akseli lepäävät haudoissaan; Saksmannin viulu on pahanpäiväisellä kyläpelimannilla, joka sitä tanssitiloissa poruttaa. Mari, joka nyt on jo vanha ihminen, on saanut testamenttien johdosta periä molemmat isänsä, eikä perintö niin vähäinen ollutkaan, vaikk'ei Sunkreinin rahat pytyssä olleet, niinkuin hoettiin. Hän asuu littoskiven lähellä Sunkreini-vainaan huoneessa. Takanapäin saa hän yhä pitää Pohjalais-Maijan nimen, edessä he häntä nimittävät tavallisesti Suutarin Mariiksi. Kylän lapsia käy talvisin hänen luonaan lukukoulua; onpa hän ottanut kasvattaaksensa pari köyhimpää. Paikkakunnan yleinen mielipide onkin, ettei niin nöyrää ja lempeää ihmistä monta ole, kuin hän. Peri harvoin ja silmänräpäyksen vaan välkähtää silmä, joka ennen usein oli tuimasti sädehtinyt.

No, entä muut kertomuksemme henkilöt?

Se on pian sanottu, vaikka se sanomattakin saisi jäädä. Pynnölän haltijat ovat kuolleet; vanhin veljeksistä hallitsee kotitaloa, ja toiset ovat raivanneet uutisasutuksia avaralle takamaalle. Kalterin Kalle on vakinaisena maatorpparina; ripille hän oli päässyt, vaikkei luku juuri kehuttavaksi ollut selvinnyt. Hänelläkin on vaimo ja lapsia ja hyvin hän kuuluu väkensä ruokkivankin. — Saksmannin perukirjoitusta pidettäissä ei tosin tavaraa ollut kirjaan pantavaksi, vaan sen sijaan oli punaisessa kirstussa koko joukko kaikellaisia lauluja ja runokirjoja. Muun muassa löytyi Korhosen runojen välistä seuraava laulunpätkä:

Yhden onnetoman tytön laulu.

1 v. Voi mua tyttö parkaa,
Näin onnetonta ja arkaa!
:: Minä tanssin, laulan ja kaipaen. ::

2 v. Minä istun sivellä ja itken
Ja katselen maailmaa pitkin,
:: Ma kuuntelen, katson ja huokaan. ::

3 v. Kun tuuli ja myrskyt ne pauhaa,
Anelen mä lepoa ja rauhaa;
:: Ja kerran se mullekin suodaan! ::

"Se onneton tyttö" ei ollut suinkaan Mari ainoastaan, vaan kyllä sellainen "onneton" piti asuntoansa Saksmanninkin laulaja-povessa. Tätä laulua sanoo Mari usein Saksmanni vainaan soittaessa laulaneensa. Laulaa hän sitä vieläkin joskus muistellessaan menneitä päiviä.

Ja Marilla on Sunkreinin vanha raamattu. Sen viime lehdelle on mestarin omalla kädellä kirjoitettu: Korkeimman edessä ei ole ketään niin suurta, jonka ei pidä mitättömäksi tuleman, eikä niin pientä, jolla ei ole ijankaikkinen päämaali. Sen tarkoituksen ja päämaalin tähden ihmiset sekä syntyvät että — kuolevat.

Loppu.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or

re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal

fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.